

A könyvtárak következő generációja

A zöld könyvtár

A könyvtár a 21. század kihívásai közepette

Az elmúlt közel húsz esztendőben számos, sokszor ellentétes irányból érkező kihívások érték és érintették, s érik ma is a könyvtárakat. Olyan 21. századi trendek és tendenciák, elvárások és igények, amelyek válaszára készítetik a felelősen gondolkodó, fennmaradni szándékozó intézményeket. Ezek közé tartozik többek között a technológiai változások indokolta szolgáltatások bővítése, az átalakuló felhasználói igények kielégítése, valamint a környezettudatos, ökológiai gondolkodás és a természet forrásértékeinek a megőrzése.

Az információs technológia az utóbbi évtizedben érezhető forradalmasító hatása azonban minőségében alakította át a könyvtárral kapcsolatos fogalmainkat és a tudásátadás, tudásszolgáltatás rendszereire vonatkozó ismereteinket, egyúttal pedig fel is értékelte a könyvtárak jövőbeni szerepét, amelyek jelentős információforrással rendelkező és azzá váló intézmények. Tovább növeli ezt a szerepet napjaink környezettudatos gondolkodása, amely ugyancsak kötelezettséget és felelősséget ró az egyes intézményekre.

Az utóbbi közel fél évszázadban nemcsak a könyvtermelés szaporodott meg jelentős mértékben, hanem az információ rögzítési és megjelenési formája is nagymértékben kibővült. A nagymérvű átalakulás kapcsán felmerült az is, hogy a papíralapú tudományos kommunikáció a 2000-es évek környékén meg fog szűnni,¹ és a könyvtárak szerepének fontossága – s ezzel együtt az épület nagysága – jelentős mértékben csökken. Ha a feltételezés nem is vált be, de tény, hogy a mindennapi élet átfogó informatizálódása a könyvtár feladatait is jelentős mértékben átalakítja és átformálja, illetve az új technológiákhoz való alkalmazkodásra készíti. Ahol elkezdődött az elmozdulás a nyomtatottól a digitális tartalmak felé, ott a könyvtárak egy hosszú távú, talán soha meg nem szűnő hibrid állapotba kerültek, és egyensúlyt keresnek a Gutenberg örökség nyomtatott és a digitális korszak byte-okban mérhető elektronikus dokumentumainak szolgáltatásai között. Drótos László megállapítása szerint „a digitális világ kiszabadította a szöveget a papír korlátaiból, miközben a hagyományos könyv is sokáig jelen lesz még, és ellátja a hagyományos feladatait”.² Web 2.0-s szolgáltatásokkal ren-

¹ Sonnevend Péter: Információs társadalom és könyvtár. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 11. évf. 2002. 5. sz. 26. p.

² Idézet: Kerekes Pál: E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth. 2011. 24. p.

delkező honlapok, különböző jellegű adatbázis-építés, több szempontú kereséseket lehetővé tevő katalógusok, intézményi repozitóriumok létrehozása, hálózati információkeresés és az ahhoz vezető út feltárása, gyors és pontos, minőségi és hatékony információnyújtás, tudományometriai feladatok, online szolgáltatások, közösségi oldalakon való részvétel – csak néhány napjaink jól működő könyvtárának feladatai közül.

Az elektronizáció hatásának köszönhetően ma már egyre inkább a könyvtárak mindennapi életének a részévé válik a digitalizálás, az elektronikus tartalmak kezelése és szolgáltatása, a virtuális világban való interaktív jelenlét. Ugyanakkor az elektronikus források katalizálják is a könyvtár információátadó és -szerző szerepét, hiszen az előfizetett adatbázisokkal kapcsolatos szolgáltatások jórészt a könyvtárakhoz kötődnek.

A technikai fejlődés eredményeként a korábban még statikus webhelyek napjainkra dinamikussá és interaktívvá váltak. Ma már jórészt általános nézet, hogy míg korábban a web 1.0 az embereket jutatta el az információhoz, a web 2.0 már az információt viszi el az emberekhez. A web 2.0 mintájára új fogalomként megjelenő *library 2.0* kifejezés sokrétű kreativitást jelent, és az információ megosztását, az együttműködést, a felhasználói részvételt könnyíti meg. J. Mannes meghatározása szerint ennek lényege „az interaktív, együttműködésen alapuló, illetve a multimédia technológiák alkalmazása a webes könyvtári szolgáltatásokban és gyűjteményekben”, amely négy alappilléren nyugszik: felhasználó-központú, multimédia-jellegű, szociálisan nyitott, újító közösségi szemléletű.³

Az elektronizációnak köszönhetően feltételezhetnénk, hogy csökken a könyvtár fizikai létezése iránt az érdeklődés, és a világhálón megjelenő virtuális intézmény iránt nő, de a mindennapi gyakorlat talán mégsem ezt mutatja. A könyvtár mint kulturális és társadalmi szimbólum, mint a közösségi lét és a tudás megszerzésének helyszíne, manapság is fontos és meghatározó szerepet játszik a társadalom és a helyi közösségek életében.⁴ Főleg azokról az intézményekről mondható el mindez, amelyek kellő rugalmassággal rendelkeznek az átalakuló felhasználói igények közepette, és képesek ezeknek szellemében megújulni és maguk is változni.

Míg korábban a könyvtárak kialakítása során a gyűjtemény elhelyezése és tárolása volt az elsődleges tervezési szempont, addig manapság a hangsúly átkerült a felhasználóra, és az átalakuló felhasználói igények nyomásának köszönhetően a könyvtár ma már nemcsak kölcsönző és az ismeretek megszerzését szolgáló intézmény, hanem egyben közösségi helyszín is, ahol a hagyományos

³ Ládi László: Könyvtár 2.0. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. évf. 2008. 2. sz. 23. p.

⁴ Latimer, Karen: Collections to Connections: Changing Spaces and New Challenges in Academic Library Buildings. = Library Trends, Vol. 60. 2011. No. 1. 117. p. <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/31864/60.1.latimer.pdf?sequence=2> (2017. október 5.)

szerepek mellé újabbnál újabbak társulnak. A virtuális világban való jelenlét mellett ma már éppúgy fontos feladat a könyvtárak számára a valós fizikai tér átalakítása is, amely az olvasáson és a kutatáson kívül immár találkozók és rendezvények, közös programok tartására alkalmas helyszínné válhat.

Az utóbbi évtizedeknek ezt az átalakulását mutatják azok a jelzők és kifejezések, amelyek a könyvtár megváltozott funkciójára, új szerepkörök megjelenésére utalnak. Számos fórumon hallhatjuk, hogy a könyvtár a dokumentumok gyűjtése, tárolása és hozzáférhetővé tétele mellett ma már – sokszor a nevében is – *tudás- és információs központ*, emellett pedig *kommunikációs hely*, *közöségi hely*, *tanácsadó hely* is egyben, melyhez különböző szerepek és funkciók kapcsolódnak: információközvetítés, közösségépítő szerep, személyiségépítő funkció. A sort még számos új elnevezéssel – pl. élmények, találkozások helyszíne, a kreativitás helye⁵ – lehetne bővíteni, mely egyaránt jelent lehetőségeket, fejlődési irányt a könyvtáraknak, és elvárásokat az intézménnyel szemben. Hangsúlyozni érdemes viszont, hogy az előbb említett jelzők és funkciók nem egymást váltó, hanem egymásra épülő, korunk könyvtárának sokoldalúságát és összetettségét mutató szerepkörök.

A fenntarthatóság irányából érkező kihívás több szempontból is érinti a könyvtárakat: egyrészt úgy, hogy maguk is környezettudatos intézményekké váljanak, másrészt, hogy kulcsszereplői legyenek a társadalom környezettudatos nevelésének. Azok az intézmények, amelyeknek a működésébe és szolgáltatásába a környezettudatosság és a fenntarthatóság beépül és egy folyamatosan alkalmazott gyakorlattá válik, joggal nevezhetők az előbbieket mintájára *fenntartható, környezettudatos helyeknek*, olyan funkciót és szerepkört rendelve mindehhez, amely elsősorban a környezeti nevelésre és érzékenyítésre irányul. De míg a korábbi szerepkörök főként a felhasználókat érintették, addig ez utóbbi – talán újdonság erejénél is fogva – a felhasználókra és a könyvtári dolgozókra vonatkozik.

Korunk környezetét számos dolog terheli, amelyek között az ipart, a mezőgazdaságot vagy a közlekedést szokták emlegetni. Emellett ott szerepel maga a város is, és annak eleme: az épület, mint az egyik legjelentősebb energiafelhasználó és környezeti terhelést előidéző tényező. Részben ide tartoznak a könyvtárak is, amelyeknek az ökológiai lábnyomát⁶ többek között a számítógépek üzemeltetése és a papírhasználat jelentős mértékben képes növelni.

⁵Thorhaug, Jens: Ein breites Spektrum – Das Konzept für die moderne Bibliothek in Deutschland und Dänemark. = BuB – Forum Bibliothek und Information, Heft 1/2014. <http://b-u-b.de/breites-spektrum-konzept-fuer-moderne-bibliothek-in-deutschland-und-daenemark> (2017. október 3.)

⁶„Az ökológiai lábnyom (Ecological Footprint) azt fejezi ki, hogy adott technológiai fejlettség mellett egy emberi társadalomnak milyen mennyiségű produktív földterületre van szüksége önmaga fenntartásához és a megtermelt hulladék elnyeléséhez. Mértékegysége a globális hektár/fő (gha).” – Szigeti Cecília: Az ökológiai lábnyom határai. Budapest, Typotex. 2016. 31. p.

Erre cáfolnak rá azok az intézmények, amelyek *zöld könyvtár*nak nevezik magukat, és a fent jelzett új feladatok mellett a környezettudatos gondolkodást helyezik működésük és szolgáltatásuk középpontjába, s ezen keresztül járulnak hozzá a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés előmozdításához. Létrejöttük a zöld szemléletnek és ökológiai gondolkodásnak köszönhető, amely a 21. században ugyancsak egy markánsan jelentkező, az élet számos területét behálózó és a napi rutint befolyásoló látásmód. Ott találjuk az egyének, társadalmi csoportok, állami vezetők döntései mögött, ami abból a felismerésből fakad, hogy a minden áron való növekedés elérése érdekében és önös érdekből fakadóan nem lehet a környezetünket a végletekig megterhelni, és a természet erőforrásainak felelőtlen, pazarló felhasználása nemcsak a természetet, hanem az emberiség jövőjét, sőt már a mai világunkat is veszélyezteti.

A fenntartható fejlődés és a környezettudatos zöld gondolkodás

Az eszmék és ideológiák többsége leginkább két dologra törekszik: részben, hogy újat hozzon a korábbi időszakhoz képest, új szemléletet és megközelítést mutasson, részben pedig, hogy gyökeret, támpontot és alapot keressen a múltban. Így van ez a fenntarthatósággal és annak részét alkotó zöld, környezettudatos gondolkodással is, amelyek a zöld könyvtár eszmeiségének alapját adják.

A fenntarthatóság gondolata a 18. századra vezethető vissza, amikor az ipari forradalom generálta erőforrásigény a természeti környezet egyre nagyobb mérvű átalakulását és pusztulását vonta maga után. A kor gazdasági nyersanyagát adó fakitermelés az erdőállományt veszélyeztette látványosan, s ezért nem véletlen, hogy a gazdaságosság és észszerűség elveit követelő hangok e téren szólaltak meg először. Hans Carl von Carlowitz (1645–1714) német pénzügyi tisztviselő (Kameralist) és szászországi bányakapitány 1713-ban megjelenő *Sylvicultura Oeconomica* című munkájában találkozhatunk először a fenntarthatóság gondolatával,⁷ modern kori megjelenése viszont a 20. század '80-as éveivel kapcsolódik. Ekkor jelent meg a nemzetközi szakirodalomban, és ekkortól kezdett a közgondolkodás részévé válni annak a felismerésnek a részeként, hogy a környezetvédelmi kérdések nem önmagukban létező problémák, hanem szerves összefüggésben állnak a gazdasági és társadalmi intézkedésekkel. 1981-ben látott napvilágot Lester R. Brown ökoközgazdásznak, a washingtoni Világfigyelő Intézet igazgatójának, a modern környezetvédelmi mozgalom egyik kiemelkedő alakjának *A fenntartható társadalom építése* című könyve,⁸ amely a fenntartható társadalmi rend kialakításával foglalkozott. A népesség növekedését az ökológiai környezet pusztulásával kapcsolta össze, és arra kereste a választ, hogyan lehet

⁷ Carlowitz, Hans Carl von: *Sylvicultura oeconomica*. Leipzig, Braun. 1713. 105–106. p.

⁸ Brown, Lester R.: *Building Sustainable Society*. New York, Norton (Worldwatch Institute). 1981. 433. p.

ezt a két tendenciát úgy összehangolni és egyensúlyba hozni, hogy a környezeti pusztulás a lehető legkisebb mértékű legyen. Művében kiemelte a fogyasztás korlátozását, valamint az erőforrásokkal való takarékoskosságot. Véleménye szerint „a fenntartható társadalomban összhangot kell biztosítani a népesség növekedése, a társadalom anyagi igényei, a természeti erőforrások hasznosítása, valamint a környezetszennyezés minimalizálása között.”⁹ Brown problémafelvetését az ENSZ is hamar felismerte. 1983-ban megalakult az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága, amely Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnöknő vezetésével kezdte meg a munkáját. A Bizottságnak maradéktalan érdeme volt abban, hogy a fenntartható fejlődés koncepciója a hosszú távú környezet-, gazdaság- és társadalompolitikai intézkedésekben központi szerepet kapott. A Bizottság 1987-ben *Közös jövőnk (Our Common Future)* címmel egy jelentést adott ki, felhívva benne a figyelmet a természeti erőforrások megőrzésének szükségességére, a gazdasági fejlődés társadalmi és környezeti megközelítésére. A jelentés röviden és tömören a következőképpen határozta meg a fenntartható fejlődés fogalmát: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”.¹⁰ A máig vitákat és értelmezéseket kiváltó, az emberi jóléttel szoros összefüggésben álló meghatározás alapvetően azt mondja ki, hogy a fenntarthatóság a ma meglévő erőforrások olyan mértékű használatát jelenti, amely megőrzi azokat és lehetővé teszi a hozzáférést a holnap felhasználói számára is.

A zöld könyvtár eszmeiségének másik eredője a modern környezetvédelmi mozgalomban keresendő, amely az 1960-as évektől indult útjára. Ezt az időszakot a spontán megmozdulások jellemezték leginkább, s ekkor kezdtek tudatosodni elsősorban amerikai szakértők körében az ipari társadalom okozta környezeti problémák. Az ipari katasztrófák során bekövetkező környezetszennyezés és -pusztulás, a mérgező vegyszerek káros hatásai egy ipar- és fejlődésellenes hangulat kialakulásához vezettek. Ma már elfogadott nézet, hogy az új ökológiai szemlélet kialakulása Rachel Louise Carson 1962-ben megjelent *Silent Spring* (Néma tavasz) című könyvéhez köthető,¹¹ melyben az amerikai tengerbiológus, ökológus szemléletesen és hatásosan tárta fel a kor természetromboló mechanizmusait, a rovarölő szerek káros, környezetpusztító hatásait.

⁹Láng István: *A fenntartható fejlődés alapismeretei. = Remény a fennmaradásra. Fenntartható-e a fejlődés? Összeállította és szerk. Kóródi Mária. Budapest, Kossuth. 2007. 103. p.*

¹⁰„Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.” = *Our Common Future*, Chapter 2: *Towards Sustainable Development*. <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm> (2017. október 2.). Láng István: *A fenntartható fejlődés alapismeretei. = Remény a fennmaradásra. Fenntartható-e a fejlődés? Összeáll. és szerk. Kóródi Mária. Budapest, Kossuth. 2007. 88. p.*

¹¹Carson, Rachel Louise: *Silent Spring*. Houghton Mifflin, 1962. 368. p.

Carson műve egy segélykiáltás volt az emberiség számára. A mű megjelenését követő 1970-es évek az ökológia szempontjából mozgalmas időszaknak bizonyultak, és a környezetvédelem intézményesüléséhez, hivatalos elismeréséhez vezettek, az 1980-as évek pedig az összefogás alapját teremtették meg, és a már említett fenntarthatóság gondolatának újbóli megjelenését eredményezték.

A fenntarthatóság ma ismert és jórészt általánosan elfogadott koncepciója – a környezeti, a gazdasági és a társadalmi dimenzió – egy hosszú, több évtizedet átívelő folyamat eredménye, mely számos helyi szintű és nemzetközi tanácskozásnak, környezetvédelmi és Föld, valamint a fenntartható fejlődést előmozdító világkonferenciának és csúcstalálkozóknak köszönhetően alakult ki s vált a társadalmi gondolkodás szerves részévé. Ezen évtizedek legfőbb érdeme a fenntartható fejlődés és annak részét képző környezetvédelem és -politika tudatosodása, valamint felismerése annak, hogy mindez az emberiség fontos létkérdésévé vált. A tanácskozások rámutattak arra, hogy a környezetkárosító folyamatok nem kezelhetők csak önmagukban, mert szorosan összefüggenek a gazdasági és társadalmi kérdésekkel, amelyekre a fenntartható fejlődés világprogramja kínálhat megoldást és egyben adhat választ is.

Az eddigi megállapodások sikeressége persze leginkább azon múlik, hogy a nagy célokat mennyire sikerül lebontani a mindennapi gyakorlatokra, mennyire sikerül beépíteni az egyes országok stratégiáiba és átültetni az állampolgárok gondolkodásába.

1. ábra. A fenntartható fejlődés vázlata

A könyvtár és a fenntarthatóság kapcsolata

A könyvtárak működésének környezetre gyakorolt káros hatásai kevésbé nyilvánvalóak, mint az ipari és mezőgazdasági termelés sokszor látványos pusztulást vagy

átalakulást eredményező negatív következményei, ugyanakkor ezek az intézmények sem elhanyagolható tényezők. Ha a könyvtár és annak környezeti hatásai kerülnek szóba, leginkább a – már említett – papírhasználat és az energiatakarékoság jut eszünkbe. A probléma és a kérdéskör azonban ennél sokkal összetettebb! A könyvtár ugyanis a fenntartható fejlődéssel és a környezettudatos gondolkodással kapcsolatban elsőrendűen nem környezetkárosító intézményként kerül szóba, hanem mint a környezettudatos nevelés egyik lehetséges és fontos potenciálja. 1990-ben a világ huszonkét egyetemi vezetője írta alá a Talloires Nyilatkozatot Franciaországban, megteremtve az egyetemi vezetők szövetségét a fenntartható jövőért (Association of University Leaders for a Sustainable Future – ULSF).¹² A tíz pontból álló cselekvési terv aláírásával az egyetemi vezetők arra vállaltak kötelezettséget, hogy a fenntartható és környezeti műveltséget beépítik az oktatásba, a kutatásba, az egyetemi és kollégiumi működésbe,¹³ amibe – mint az egyetemi közösség részei, és mint az ifjúságot nevelő intézmények – az egyetemekhez tartozó könyvtárakat (Academic Libraries) is bevonták.¹⁴ Kérdés azonban, milyen szerepei és feladatai lehetnek a könyvtáraknak a fenntarthatóságban – legyenek azok az egyetemekhez, a tudományos intézetekhez kapcsolódóak vagy nyilvánosak?

A könyvtár a fenntartható fejlődés eszmeiségét és gyakorlatát, természetéből adódóan, kódoltan már magában hordja. A különböző dokumentumok gyűjtése és őrzése, valamint a széles nyilvánossággal történő megosztása révén már létében, alapeszméjében és küldetésében betölti a fenntarthatóság gondolatát, ami a mindennemű értékeknek, többek között az emberi tudásnak és ismereteknek a megőrzéséről, konzerválásáról és a későbbi hozzáférés biztosításáról szól. Johanna Sands megfogalmazása szerint a könyvtárak az alkotás értékének és attitűdjének olyan szimbólumai közé tartoznak, amelyek képesek ezt az értéket – az előbbiekkal együtt – kiterjeszteni és megosztani, azaz megőrizni és a jövő generációinak felhasználói, olvasói és látogatói számára egyaránt hozzáférhetővé tenni.¹⁵ Azaz több ez, mint konzerválási funkció, hiszen beletartozik az intézménynek a nevelő, példát mutató és értékeket közvetítő rendeltetése is, amely növeli a közösségi szellemet és erősíti az összefogást. Ugyanakkor a könyvtár képes arra, hogy a mindennapi működésének a környezetre gyakorolt negatív hatását csökkentő fenntartható gyakorlatok révén megsokszorozza a környezeti

¹² The Talloires Declaration 10 Point Action Plan. <http://ulsf.org/talloires-declaration> (2017. október 2.)

¹³ Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 2. Szerk. Hrubos Ildikó, Török Imre. [Budapest], FGSZE. 2012. 244–255. p. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/imf2_konyv.pdf (2017. október 4.)

¹⁴ Jankowska, Maria Anna – Marcum, James W.: Sustainability Challenge for Academic Libraries: Planning for the Future. = *College & Research Libraries*, Vol. 71. March 2010. No. 2. 161. p. <http://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16069/17515> (2017. augusztus 27.)

¹⁵ Sands, Johanna: Sustainable Library Design. 4. p. https://www.discountpdh.com/course/sustainable_libraries_design.pdf (2017. augusztus 29.)

előnyét, egyszersmind pedig a zöld technológia segítségével minimalizálja az erőforrások felhasználását, és azokat megújulókkal egészítse ki vagy pótolja.

Napjainkban a környezettudatosság–fenntarthatóság és a könyvtárak kapcsolatát kétféle módon lehet jellemezni. Ahol megindult a hálózatosodás – az Egyesült Államokban és Ausztráliában –, azaz a különböző, könyvtárakat érintő és könyvtárakban folyó lokális intézkedések összefogása és integrálása, illetve ezzel összefüggésben közös, valós és virtuális fórumok, felületek kialakítása és működtetése, ott zöld könyvtári mozgalomról beszélhetünk. Ennek lényege, hogy az összefogó szerv vagy szervezet szakmai fórumként kíván működni a fenntarthatósági kérdésekben a könyvtárosi társadalom számára, amivel a könyvtáraknak és könyvtárosoknak a témában való szakmai fejlődését szeretné elősegíteni és támogatni. Fontos célja az ilyen szervezeteknek, hogy létrejöttükkel és működésükkel felkeltsék a figyelmet a környezeti kérdések iránt, s egyfajta információmegosztó és -közvetítő szereppel rendelkezzenek. Közös felületen gyűjtsék a fenntarthatósággal és környezettudatossággal kapcsolatos (szak)irodalmat, rendezvényekről, zöld programokról, az egyes könyvtárak zölddé válásáról, környezettudatosságot szolgáló megoldásairól tájékoztassanak, környezetvédelmi ajánlásokat fogalmazzanak meg, és biztosítsák az együttműködést a hasonló elveket valló és az ez iránt érdeklődő könyvtárak között. Emellett a mozgalom jellemzője a különböző szak- és iparágak (építőipar, újrahasznosítás) összekapcsolódása, valamint a könyvtáron kívül eső területekkel (városok, főiskolák, egyetemi kampuszok) való együttműködés és közös gondolkodás.¹⁶

A világ más régióit viszont elsősorban a helyi zöld könyvtári kezdeményezések jellemzik. Ezek különböző típusúak lehetnek: konferenciák szervezése, prezentációk készítése, workshopok rendezése, felmérések végzése, de egyúttal sokféle kiadvány is megjelenik a témához kapcsolódóan és számos könyvtár zölddé válásának is tanúi lehetünk.

A zöld könyvtár megjelenése

A zöld könyvtár a fenntarthatóság fent említett három aspektusa közül elsősorban a környezetit – benne a környezetvédelmet és a környezettudatos gondolkodást – érinti, de mint gazdálkodási szervezet és társadalmi intézmény a gazdasági és társadalmi fejlődéssel és kérdésekkel is szoros összefüggésben áll. Alighanem nem véletlen a könyvtáraknak és a fenntarthatóságnak ez a szoros kapcsolata, mert a könyvtárak jórészt a kezdetektől fogva felvállalták és támogatták a környezetvédelmi törekvéseket. Már az 1970-es években – a modern környezetvédelmi mozgalom kezdetén(!) – megjelentek azok a gondolatok, amelyek a könyvtárnak

¹⁶ Antonelli, Monika: The Green Library Movement: An Overview and Beyond. = *Electronic Green Journal*, 1. (27.) 2008. 1. p. https://green.nd.edu/assets/24828/escholarship_uc_item_39d3v236.pdf (2017. augusztus 29.)

a környezeti nevelésben betöltött szerepét taglalták, és a megoldást leginkább a tematikus gyűjtemény kialakításában és hozzáférhetővé tételében látták.¹⁷ A 2000-es években a környezeti nevelést a fenntartható fejlődés céljainak támogatása váltotta fel, jórészt az előbbihez hasonló megoldásokat találva.¹⁸ Emellett az 1990-es évek elején a könyvtáraknak a környezettudatosításban játszott szerepével kapcsolatban az információközvetítésen és a gyűjteményen túl megjelentek azok a mindennapi gyakorlatok, ökológiailag kívánatos alternatívák is, amelyeknek a segítségével a zöld könyvtáros igyekszik egészséges munkakörülményeket kialakítani és intézményének környezeti terhelését csökkenteni. A megoldások között leginkább a papírfelhasználás csökkentése, a természetes fény kihasználásával összefüggő energiatakarékosság, valamint a szelektív hulladékgyűjtés került előtérbe.¹⁹

Az ezredforduló környékén még jószerivel alig találkozhattunk a zöld könyvtár kifejezéssel és a hozzá kapcsolódó (szak)irodalommal. Az utóbbi évtizedben viszont már egyre több internetes oldal, valamint könyvtári és könyvtárakat is érintő konferencia vette fel a témái közé. A 2000-es évek első évtizedének végére tehető az az időpont, amikor a zöld könyvtár fogalma és elnevezése már széles körben ismertté vált és erőteljesen megjelent a köztudatban, főleg Észak-Amerikában és Európában, ez utóbbiban elsősorban német, skandináv és angolszász területen.

De ide tartozik egy olyan új könyvtártípusnak a megjelenése is, amely jórészt a zöld könyvtárból nőtte ki magát, illetve leginkább annak részeként működik. Ez az intézmény az ún. (vető)magkönyvtár (Seed Library), mely a 2000-es években jelent meg először az Egyesült Államokban. Elterjedése és felfutása a 2010-es évektől jellemző, és manapság is leginkább az Egyesült Államokban és Kanadában működnek.

A zöld könyvtár és a hozzá kapcsolódó mozgalom (Green Library Movement) az 1990-es években indult útjára Észak-Amerikában, amelynek a kialakulását nagymértékben inspirálhatta a szintén innen induló fenntarthatósággal foglalkozó közösségi mozgalom (US American Sustainable Communities Movement). A fogalom a könyvtári szakmán belül közel tizenöt év múlva lett népszerű. A korábban ebben a témában elvétve megjelenő egyedi elképzelések a 2003-as évektől kezdve váltak jobban ismertté és elfogadottá, amihez valószínűleg hozzájárult az is, hogy 2006-ban az Arkansas állambeli Fayetteville Public Library elnyerte az amerikai zöld épületminősítési rendszer (Leadership in Energy & Environmental Design – LEED) ezüst fokozatát, 2007-ben pedig

¹⁷ Armstrong, Howard: *The Role of the Library in Environmental Education*. 1971. 21. p. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED102047.pdf> (2017. október 3.)

¹⁸ Boyden, Lynn – Weiner, James: *Sustainable libraries: teaching environmental responsibility to communities*. = *The Bottom Line*, Vol. 13. 2000. Issue 2. 74–83. p. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/08880450010327699> (2017. október 2.)

¹⁹ Kovács Mária: *Könyvtár és környezetvédelem külföldön*. = *Könyvtári Figyelő*, 38. évf. 1992. 2. sz. 256–257. p.

a Clinton Library kapta meg ennek az épületminősítési rendszernek a legmagasabb, platina fokozatát. A 2007–2008-as évek már a széleskörű ismertség időszakát jelzik, amit az egyre nagyobb számban megjelenő publikációk mellett az egyre több egyesült államokbeli zöld könyvtári program is fémjelez. 2008-ban a Föld napján indult el Pam Bosben, a Wisconsin állambeli első zöld könyvtárának, a Rosemary Garfoot Public Library igazgatójának vezetésével az első, *Eco-Librarians: Changing Our Communities One Step at a Time* címmel meghirdetett online továbbképzési tanfolyam, ahol a háromhetes kurzus folyamán zöld gyakorlatok és környezettudatos ismeretek kicserélésére nyílt lehetőség. A továbbképzés egy fórumra hívta fel a figyelmet, ahol megoszthatókká váltak mindazok az ötletek, amelyek a zöld gyakorlatok és a környezettudatos programok által a hatékony ökokönyvtárossá válást segítik elő.²⁰

Eleinte, amikor a könyvtárak fenntarthatóságáról és zöld szemléletéről beszéltek, jórészt csak az épülettervezési stratégiák és a könyvtári szolgáltatások kérdéseit érintették. Ugyanakkor jól mutatja a zöld szemléletnek a könyvtár- és információtudományi szakmán belüli terjedését a korábbi tartalmak mellett az olyanok megjelenése, mint a zöld könyvtáros (green librarian), a zöld könyvtártudomány (green librarianship), a zöld akadémiai szektor (green academic sector), a főiskolai könyvtárak zöldülése (greening college libraries), a könyvtárak zölddé válása (greening libraries), a zöld blogok (green blogs) vagy magának a zölddé válásnak (go green) és mozgalomnak (green library movement) a kérdése. Ezek napjainkban már számos fórumon szóba kerülnek és nyilvánosságot kapnak: konferenciákon, folyóiratokban, könyvekben és növekvő számban online formában a különböző zöld weboldalakon.

Ugyanakkor a téma egyre több helyen megjelenik a különböző könyvtári egyesületekben és szervezetekben, amelyek sokszor kiváló fórumként működnek közre abban, hogy egy-egy lokális kezdeményezés és gyakorlat nagyobb publicitást és nyilvánosságot nyerjen. Ezek közé tartozik többek között az amerikai székhelyű SLA (Special Libraries Association) vagy az Ausztráliában működő ALIA (Australian Library and Information Association) könyvtári szervezet fenntarthatósági csoportja (ALIA Sustainable Libraries Group), vagy a könyvtárosok és építészek együttműködését elősegítő LIBER Architecture Group 2012-ben Prágában megrendezett konferenciája, amely fenntarthatósági és zöld kérdésekkel is foglalkozott.

Az SLA 2008 januárjában jelentette be, megteszi az első lépéseket és erőfeszítéseket, hogy tagsági, igazgatósági, vezető önkéntesi és munkavállalói szinten környezetre érzékeny szervezetté váljon. Röviddel ezután a csoport létrehozta

²⁰ Antonelli, Monika: The Green Library Movement: An Overview and Beyond. = *Electronic Green Journal*, 1. (27.) 2008. 5. p. https://green.nd.edu/assets/24828/escholarship_uc_item_39d3v236.pdf (2017. augusztus 29.)

az *SLA: tudás és zölddé váláshoz* kezdeményezést, amelyet a 2008 júniusi konferencián vezetett be. Emellett az SLA ülésein rendszeresen a környezetvédelmi előadások, amelyek a megújuló erőforrásokról, a fenntarthatóságról és a társadalmi elszámoltathatóságról szólnak.²¹

Kiemelkedő még a könyvtári szervezetek között az amerikai ALA (American Library Association), amelynek a munkájában már az 1990-es évek óta szerepet játszanak a fenntarthatósággal és zöld könyvtárakkal foglalkozó kérdések és kezdeményezések. A szervezeten belül a Környezetvédelmi Munkacsoport (Task Force on the Environment – TFOE) 1989-ben, a Föld napja 20. évfordulója elismerésképpen jött létre, és az ALA zöldítésén munkálkodik.²² A munkacsoportnak két célkiűzése van: egyrészt felhívni a könyvtárosok és mások figyelmét a sokféle környezetvédelmi információforrásra, másrészt felismerni a környezeti problémákat a könyvtárakban és felkutatni a megoldásokat.

Emellett az ALA aktivitását jellemzi, hogy a szervezeten belül 2013-ban megalakult egy fenntarthatósági kerekasztal (ALA Green Library Round Table), amelynek célja, hogy elősegítse a fenntartható szolgáltatások, gyakorlatok fejlesztését és terjesztését.

Európában a zöld könyvtárakkal foglalkozó legaktívabb tevékenység a berlini Humboldt Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszékéhez (Humboldt-Universität zu Berlin Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft) kapcsolódik, ahol Petra Hauke²³ vezetésével 2009-től kezdődően a tanszék és hallgatói egyre markánsabban kapcsolódnak be a zöld könyvtári mozgalom nemzetközi gyakorlatába.

2010-ben az Egyetemen *Generation Nachhaltigkeit – oder nach uns die Sintflut?* címmel egy fenntarthatósággal foglalkozó, egyetemi hallgatók által szervezett konferencia megrendezésére került sor, amelyet a téma kiemelkedő jelentőségénél fogva a következő esztendőben is megrendeztek. A könyvtáraknak a kérdésben megmutatkozó kiemelkedő szerepére hívja fel a figyelmet, hogy

²¹ Antonelli, Monika: The Green Library Movement: An Overview and Beyond. = Electronic Green Journal, 1. (27.) 2008. 6. p. https://green.nd.edu/assets/24828/escholarship_uc_item_39d3v236.pdf (2017. augusztus 29.)

²² Task Force on the Environment. = American Library Association (ALA) honlapja. <http://www.ala.org/rt/srrt/tfoe/taskforceenvironment> (2017. szeptember 25.). STOSS, Fred: How and Why We Got Here Today: A History of the ALA Task Force on the Environment. = SRRT Newsletter, Issue 168. September 2009. <http://libr.org/srrt/news/srrt168.php#6.1> (2017. október 14.). Kovács Mária: Könyvtár és környezetvédelem külföldön. = Könyvtári Figyelő, 38. évf. 1992. 2. sz. 256. p.

²³ Petra Hauke a berlini Humboldt Egyetem Könyvtár- és Információtudomány Tanszékének oktatója. A Degree Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszékén szerzett PhD fokozatot könyvtár- és információtudomány témakörben. Több mint harminc éve a nyilvános és szakkönyvtárak szakértője, 2005-ben az IFLA Education & Training Section Standing Committee aktív tagja, jelenleg az Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group (ENSULIB SIG) titkára.

már az első, 2010-es konferencián előadás hangzott el ebben a témakörben a Nachhaltiges Design und Energieeffizienz szekción belül *Ökologische Nachhaltigkeit in Bibliotheken* címmel.²⁴

Az egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszékén meghirdetett, fenntarthatóságot és zöld könyvtári marketinget és menedzsmentet érintő szemináriumok már a jövő, zöld szemléletű könyvtárosainak képzését szolgálják úgy, hogy mindeközben a hallgatók egy-egy, a tanszék által koordinált fenntarthatósággal vagy zöld könyvtárral foglalkozó projekt aktív szereplőivé, elkészítőivé és munkatársaivá válnak, ami a regionalitáson túl sokszor kap nemzetközi nyilvánosságot is.²⁵

A zöld könyvtárakkal kapcsolatos szakirodalom és források

Jórészt az 1990-es évektől számolhatunk a zöld könyvtárakkal foglalkozó dokumentumok megjelenésével. Manapság külföldön egyre több könyv, kiadvány és publikáció jelenik meg, ami azt mutatja, hogy egyre nagyobb az érdeklődés irántuk. Alighanem ez a szám a jövőben csak gyarapodni fog, köszönhetően annak, hogy a fejlett országokban a társadalom tagjainak többsége egyre fontosabbnak tartja a környezetvédelmi, és ezzel összefüggésben a humánökológiai szempontokat. Fontos számukra és értékként kezelik a természeti erőforrások megőrzését, az emberi környezet jövőjéről való felelősségteljes gondolkodást.

Ha végigtekintünk a *Library and Information Science Abstracts (LISA)* indexében az elmúlt tíz év zöld könyvtárakkal kapcsolatos publikációinak számán, láthatjuk, hogy a témában közölt cikkek mennyisége a 2000-es évek végétől nő meg éves szinten, és manapság is jelentős számú cikk, tanulmány, olykor könyv jelenik meg a témához kapcsolódóan. Hasonlókat tapasztalhatunk, ha megnézzük a 2013-ban megjelent zöld könyvtárakkal foglalkozó IFLA-kiadvány bibliográfiáját,²⁶ ahol a 2000 és 2012 között a témában megjelent – valószínűleg fontosabb és releváns – tanulmányokat gyűjtötték össze.²⁷ Míg a 2000-es évek elejéről

²⁴ Humboldts Studentische Konferenz 2010, Die erste studentisch organisierte Konferenz zur Nachhaltigkeit: Generation Nachhaltigkeit – oder nach uns die Sintflut? = Humboldt-Universität zu Berlin honlapja. https://www.projekte.hu-berlin.de/de/sustainability/flagship-activities/hsk-sustainability/hsk_I (2017. október 14.)

²⁵ Hauke, Petra – Werner, Klaus Ulrich: The second-hand library – a way of reducing the ecological footprint. = The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 189–191. p.

²⁶ The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 405–421. p.

²⁷ Az 1971-ig visszamenő bibliográfia (Project “The Green Library” / Bibliography 1971–2012) a következő weboldalon olvasható: https://www.ibi.hu-berlin.de/studium/studprojekte/buchidee/bi12/bibliography_1971-2012_2013-03-09.pdf (2017. október 3.)

átlagosan öt-hat tanulmány szerepel a bibliográfiában, addig 2007-ben már tizenöt, 2008-tól pedig mindig – olykor számottevő mértékben is – több mint harminc. A növekvő adatok természetesen nemcsak a téma népszerűségét mutatják, hanem jelzik azt is, hogy a zöld szemlélet és mozgalom egyre ismertebbé válik a világ országaiban – persze elsősorban még a gazdaságilag fejlettebb régiókban.

A hagyományos források mellett jelentősen növekszik az online elérhető tartalmak és információk mennyisége is. Többnyire intézmények vagy könyvtári szervezetek hoznak létre és működtetnek zöld könyvtárakkal kapcsolatos tartalmakat, de találkozhatunk blogbejegyzésekkel, intézményi repozitóriumokba feltöltött különböző információkkal, workshopokkal is.

A témával foglalkozó dokumentumok száma napjainkra már olyan jelentősen megnőtt, hogy különböző tartalmi csoportok kialakítására ad lehetőséget. Maria Anna Jankowska és James W. Marcum a szakirodalmon belül négy főcsoportot különített el, amelyek a könyvtárak fenntarthatósággal és zöld jelleggel kapcsolatos célkitűzéseit, mindennapi működését és működésük gyakorlatát érintik.²⁸

A fenntarthatóság és a könyvtári gyűjtemények témában íródott művek a tudomány és a tudományos eredmények, valamint az ezekhez kapcsolódó nyomtatott és digitális tartalmak, információk fenntartásáról, a jövő generációi számára történő megőrzéséről és hozzáférésük biztosításáról szólnak. Sokszor érintik egyben az információhoz való hozzáférés szabadságának kérdését is, azt a demokratikus felfogást, hogy a tudományos kommunikáció, valamint az ismeretek hozzáférése független legyen a kereskedelmi kiadók profitorientált törekvéseitől.

A közlésformák olyan új technológiája kapcsolódik ehhez, mint a fenntartható kiadvány (sustainable publication), amelyre a közintézmények (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) eltérő alternatív formákat kínálnak: pre- és postprintkiadványok, szabad hozzáférés, előfizetés alapú elektronikus folyóiratok, intézményi repozitóriumok, személyes blogok és multimédiás kiadványok. Az ezzel összefüggésben álló digitalizálás óriási lehetőséget teremt a tartalmak megőrzésére, ami nemcsak a megőrzést és a szabad hozzáférést teszi lehetővé, hanem részben a nyomtatott gyűjtemények kezelésével kapcsolatos költségeket csökkenti, részben pedig állományvédelmi szempontokat szolgál, nem is beszélve arról, hogy sokszor az eredményesebb és szerteágazóbb kutatást segíti elő.

A zöld könyvtári gyakorlatok és praktikák témakörbe azok az irodalmak sorolhatók, amelyek jórészt a könyvtárak zöld tevékenységét érintik és az intézmények környezetbarátabb működéséről szólnak, illetve azt segítik elő: újrahasznosítás, hulladékgazdálkodás, papírhasználat, energiatakarékossággal és környezetvédelemmel, információs technológiákkal kapcsolatos kérdések.

²⁸ Jankowska, Maria Anna – Marcum, James W.: Sustainability Challenge for Academic Libraries: Planning for the Future. = College & Research Libraries, Vol. 71. March 2010. No. 2. 161–164. p. <http://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16069/17515> (2017. augusztus 27.)

Külön kategóriát képeznek a könyvtárak elhelyezésére szolgáló, a 21. századi környezetvédelmi előírásoknak megfelelő zöld épületek, valamint az elhelyezéssel, tervezéssel, megvalósítással kapcsolatos kérdések, függetlenül attól, hogy egy új épület létrehozásáról vagy egy már meglévő zöld szempontú átalakításáról van-e szó. Ide tartoznak azok az irodalmak, amelyek a könyvtárak zöld enteriőrjéről és exteriőrjéről szólnak vagy a megújuló energiaforrások alternatíváját kínálják: újrahasznosítható és megújuló anyagok és bútorok, a természetes fény, az alacsony VOC-tartalmú környezetbarát anyagok. De idesorolhatók azok az irodalmak is, amelyek a könyvtárhasználók kellemes és egészséges környezetét, valamint a gyűjtemények és szolgáltatások megfelelő feltételeit tárgyalják.

Napjainkra a fenntarthatósággal összefüggésben egy új irodalom fejlődött ki, amely a fenntarthatósági gyakorlatok előrehaladásáról, a bevezetett és alkalmazott gyakorlatok, működési elvek eredményességének kimutatásáról, azaz a fenntarthatósággal kapcsolatos mérésekről, a minőségbiztosítási, illetve visszacsatolási és ellenőrzési rendszerekről szólnak. Olyan kérdéseket tárgyalnak, amelyek összességükben a környezeti/környezetvédelmi teljesítmények vizsgálatáról és az ehhez kapcsolódó egységes szempontrendszereket alkalmazó mutatókról szólnak.

Nyomtatott források

A témában megjelent publikációk nagy száma ellenére kevés olyan könyv született, amely a zöld könyvtári jelleget próbálja meg átfogóan körbejárni és bemutatni. Tanulmány- és konferenciakötetekkel, valamint monográfiákkal egyaránt találkozhatunk. A tanulmány- és konferenciakötet kiváló lehetőség arra, hogy bemutassa a téma és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok és megvalósítási lehetőségek sokszínűségét, a különböző intézmények eltérő, de mégis azonos tartalmú intézkedéseit. A témában legjelentősebb művek az utóbbi évek könyvterméséhez köthetők, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a zöld intézmények mibenléte egyre inkább körvonalazódik, s azzal együtt, hogy a világ számos pontján terjednek, egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik irántuk.

Kathryn Miller 2010-ben megjelent műve, a *Public Libraries Going Green*²⁹ a 21. századi könyvtárak zöld jellegéről szól. Az amerikai Floridai Műszaki Egyetem (Florida Polytechnic University) könyvtárának igazgatója művében az intézmények napjainkban megnyilvánuló zöld szerepét tárgyalja. A könyvtárakat zöld helyekként és zöld szolgáltatásokként mutatja be, a könyvtári személyzetnek pedig a zöld oktatásban és nevelésben meghatározó fontos szerepére hívja fel a figyelmet. Úgy értékeli, hogy a környezettudatos gondolkodás és oktatás fontos kihívást jelent a könyvtáraknak, amiben aktív szerepet kell játszaniuk. Véleménye szerint a zöld szemlélet nem egy passzív magatartás, amely elfo-

²⁹ Miller, Kathryn: *Public Libraries Going Green*. Chicago, American Library Association. 2010. 120. p.

gadja és betartja az újrahasznosítási szabályokat és engedelmeskedik azoknak, hanem egy olyan aktivitást feltételez, amely a környezetében növeli a környezettudatosságot és elősegíti az ehhez kapcsolódó oktatást, hogy képesek legyünk környezetbarát módon élni és óvni a természeti értékeinket.

Az ugyancsak 2010-ben megjelent *How Green is My Library* című könyv³⁰ Sam McBane Mulford és Ned Himmel tollából szintén hasonló témát boncolgat, különbséget téve a fenntarthatóság és a zöld szemlélet között anélkül, hogy egymást kizáró ellentétként értelmeznék azokat. A könyv gyakorlati útmutató kíván lenni, információkat szolgáltatva a tervezéshez, valamint a könyvtári épületek működéséhez és fenntartásához. Célja, hogy a zölddé válás érdekében összekapcsolja a mit (what to do) és hogyan csinálni (how to do it) gyakorlatot. Nemcsak tanítani és ismereteket közölni kíván a fenntarthatóságról, hanem segítséget is szeretne nyújtani az olvasónak, egyrészt, hogy tájékozott legyen a könyvtárak jelenlegi helyzetével kapcsolatban, másrészt pedig megismerje az intézmény zölddé válásának gyakorlatát.

2012-ben Monika Antonelli és Mark McCullough *Greening Libraries* címmel egy olyan tanulmánykötetet szerkesztett,³¹ ami leginkább az észak-amerikai kontinensre koncentrálva mutat be könyvtári környezetben fenntarthatósági intézkedéseket. A három fejezetre tagolt mű első része a zöld épületek témakörét járja körbe, köztük olyan kérdéseket is érintve, amelyek a már meglévő kulturális örökségek, a történelmi épületek fenntarthatósági tevékenységeit vizsgálják. A második és harmadik rész tanulmányai jórészt a könyvtári szolgáltatásokhoz és intézkedésekhez kapcsolódnak, illetve a közösségi összefogás megvalósulásait és működési területeit, valamint a bibliográfiai forrásokat tárgyalják.

A 2013-ban *The Green Library – Die grüne Bibliothek* címmel megjelent kétnyelvű könyv³² az előbbihez hasonlóan nem önálló monográfia a témáról, hanem szintén tanulmánygyűjtemény, amelyet egy, a világ minden tájáról verbuválódott szakembergárda készített. A többnyire akadémiai és felsőoktatási, valamint közkönyvtárakkal foglalkozó tanulmánykötet kimagasló értéke, hogy az amerikai, európai és ázsiai könyvtárak legjobb példáin keresztül szemlélteti a mindennapok során megnyilvánuló zöld könyvtári gyakorlatot, egyben nemzetközi kitekintést is adva a kérdéskörrel és a mozgalommal kapcsolatban. Emellett a 2000-es évektől kezdődően évekre lebontott bibliográfiát közöl, illetve közzé-

³⁰ McBane Mulford, Sam – Himmel, Ned A.: *How Green is My Library?* Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC CLIO. 2010. 176. p.

³¹ Antonelli, Monika – McCullough, Mark: *Greening Libraries*. Los Angeles, Library Juice Press. 2012. 280. p.

³² *The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis.* Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 433. p. (IFLA Publications, 161.)

tesz egy tizenkét pontból álló általános szempontrendszert a fenntartható épületekkel, azok berendezéseivel és menedzsmentjével kapcsolatban.

Wikipédia, blogok és honlapok

Manapság, ha ismeretlen fogalommal találkozunk, első utunk a számítógéphez vezet, és a virtuális térben szereplő információtengerben kezdünk róla adatokat gyűjteni, megnézve, mit mondanak, mit adnak ki az internetes tartalmak. Az igényesen megszerkesztett elektronikus oldalak további előnye, hogy sokszor linkesített kapcsolattal rendelkeznek, ami – a lineáris olvasást megszakítva – újabb és újabb, többször kontinenseken átívelő információforrásokhoz vezeti el a felhasználót. A zöld könyvtárról szóló Wikipédia szócikk³³ egy remek lehetőség arra, hogy a témáról kezdeti ismereteket szerezhessünk. Amellett, hogy általános tájékoztatást nyújt, megtudhatjuk belőle, hogy a fenntarthatóság miért fontos a könyvtárak számára. Informálódhatunk a zöld könyvtári gyakorlat legfontosabb elemeiről és feltételeiről, mi szükséges ahhoz, hogy egy könyvtárat zöld könyvtárrá alakítsunk át. Emellett pedig megismerhetünk néhány nemzetközi példát is.

Az online ismeretszerzés forrásai között lehet megemlíteni a különböző blogbejegyzéseket, valamint az olyan felületeket, amelyek a kezdeti tájékozódáson túl további forrásokhoz vezethetnek.

A 2008-ban induló *The Green Library* blog³⁴ célja, hogy olyan információt – legyenek azok tevékenységek, események, irodalmak és projektek – közöljön a felhasználókkal, amelyek az épületek energiatakarékos működtetését és a környezetükre gyakorolt negatív befolyás csökkentését szolgálják.

Az ugyanebben az évben megjelenő *Going Green@your library* blog³⁵ az előbbihez hasonló céllal működő, de művészebb jellegű megközelítés, ahol a zöld és fenntartható szemlélettel kapcsolatban különböző rövidfilmek is megtekinthetők. Nagy előnye, hogy olyan linkgyűjteményt tartalmaz, amelyen keresztül más, zöld könyvtárakkal kapcsolatos felületekre is eljuthatunk.

A 2007-ben létrehozott és Monika Antonelli nevével fémjelzett *Green Libraries. A website for Informatoin about Green and Sustainable Libraries* weboldal³⁶ célja, hogy összegyűjtse elsőrendűen az Amerikában, Kanadában található zöld könyvtárakat és az azokról szóló információkat, miközben linkkapcsolat segítségével mi magunk is eljuthatunk az adott könyvtár webes megjelenéséhez.

³³ Green Library. http://en.wikipedia.org/wiki/Green_library (2017. szeptember 11.)

³⁴ The Green Library blog. <http://thegreenlibraryblog.blogspot.hu> (2017. szeptember 11.)

³⁵ Going Green@your library blog. <http://greeningyourlibrary.wordpress.com> (2017. szeptember 11.)

³⁶ Green Libraries. A website for Informatoin about Green and Sustainable Libraries. <http://www.greenlibraries.org/resources> (2017. szeptember 11.)

Más jellegű kezdeményezés Rebekkah Smith Aldrich *Sustainable Libraries* honlapja,³⁷ amely a könyvtárak és a fenntarthatóság kapcsolatáról szól. A szerző, aki az amerikai Közép-Hudson Könyvtári Rendszerben a könyvtárak fenntarthatósági koordinátoraként dolgozik, Amerikában a fenntarthatósági intézkedések egyik jeles szakértőjének számít. Honlapjának célja a könyvtárak átalakuló világában a többségében a fenntarthatósághoz tartozó zöld könyvtári jellemzőkről történő információközlés és -megosztás, az épület zöld jellegétől kezdve az intézmény környezetbarát működéséig és az azt elősegítő zöld munkacsoportok bemutatásáig bezárólag.

Öröndetes tény, hogy a zöld könyvtárakkal foglalkozó honlapok között hazai kezdeményezésről is beszámolhatunk. A *Books and soul, könyvtárak, önkéntesség, írás és lélek*³⁸ címet viselő honlap 2011 decemberében indult, Pegán Anita szerkesztésében. Az ELTE informatikus könyvtáros szak kutatás-fejlesztési információmenedzser szakirányos hallgatója személyes érdeklődésből kifolyólag indította el ezt az egyéni hangnemben megszólaló fórumot, ahol többek között a zöld könyvtárakról is olvashatunk olyan bejegyzéseket, melyeknek egyes részei később szakdolgozattá,³⁹ majd tanulmányá⁴⁰ értek. A bejegyzések olyan kérdéseket feszegetnek, mint a könyvtárak és a fenntarthatóság kapcsolata, illetve a zöld állományú és zöld jellegű könyvtárak mibenléte.

Az IFLA és a zöld könyvtár kapcsolata

A nemzetközi könyvtári szervezetten belül két olyan szakosított szerv működik, mely behatóan foglalkozik a könyvtárak és a fenntarthatóság kapcsolatával. Ezek közül az egyik a Könyvtárépületek és Berendezések Szekció (*Library Buildings and Equipment Section*), amelynek irányelvei közé a fenntarthatóság is bekerült. A 2007-ben Karen Latimer és Hellen Niegaard által megjelentetett *IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections* című kiadvány⁴¹ már részlete-sen foglalkozik a zöld menedzsment és fenntarthatóság kérdésével.⁴²

³⁷ Aldrich, Rebekkah Smith: *Sustainable Libraries*. <http://sustainablelibraries.org> (2017. április 5.)

³⁸ Pegán Anita: *Books and soul, könyvtárak, önkéntesség, írás és lélek* blog. <https://booksandsoul.wordpress.com> (2015. március 9.)

³⁹ Pegán Anita: *Fenntarthatóság és könyvtár*. Témavezető: Kiszl Péter. MA szakdolgozat. <http://konyvtartudomany.elte.hu/konyvtar/szakdolgozatok.xls> (2017. augusztus 10.)

⁴⁰ Pegán Anita: *Fenntarthatóság és könyvtár*. = *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 22. évf. 2013. 6. sz. 26–34. p.; Pegán Anita: *Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész. Zöld könyvtárak*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 22. évf. 2013. 8. sz. 9–15. p.

⁴¹ Latimer, Karen – Niegaard, Hellen: *IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections*. Munich, K.G. Saur. 2007. 266. p.

⁴² Wagner, Sean – Scherer, Jeffrey: *Green Building Management and Sustainable Maintenance*. = *IFLA Library Building Guidelines. Developments & Reflections*. Latimer, Karen – Niegaard, Hellen. Munich, K.G. Saur, 2007. 203–211. p.

A másik szerv az IFLA *Környezeti Fenntarthatóság és Könyvtárak Szakcsoportja* (*Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group – ENSULIB SIG*), amely a 2009-ben Milánóban megrendezett kongresszuson alakult újra és a küldetésnyilatkozatában a következőképpen definiálta működési területét: „az emberiség klímaváltozásban betöltött szerepének figyelembevétele, illetve a fenntartható fejlődés eszméje a társadalom, következőképpen a könyvtárak szívügye”. A hosszú távú célkitűzések között olyan elképzelések állnak, amelyek egy új, a 21. század fenntarthatósági feltételeinek és kihívásainak megfelelni kívánó könyvtár körvonalait vázolják.

A Szakcsoport küldetésének tekinti, hogy felhívja a figyelmet:

- a klímaváltozás könyvtárakra gyakorolt hatásaira (a raktározás és megőrzés körülményeinek átalakítása, az épületek szigetelése, a könyvtár pénzügyeire és vezetésére gyakorolt hatások);
- a környezetbarát gyakorlatok könyvtári bevezetésére vagy könyvtárakba való áthelyezésére (esővíz kivonása, megújuló energiaforrások felhasználása, nyomtatás szabályozása, papír újrahasznosítása stb.);
- a szakma számára környezetvédelmi ajánlások indítványozására (elavult dokumentumok újrahasznosítása, biológiailag lebontható anyagok alkalmazása stb.);
- a fenntarthatósághoz kapcsolódó dokumentációs források és könyvtári szolgáltatások számának növelésére és népszerűsítésére (környezetvédelmi témákra irányuló gyűjteményszervezés, kiállítások, nehezen megközelíthető célcsoportok elérése stb.);
- maguknál a könyvtárosoknál a környezettudatos szemléletmód kialakításának gyorsítására.⁴³

A fenntarthatósággal és zöld könyvtárral kapcsolatos nézeteket az IFLA a 2000-es évektől kezdődően karolta fel, és fokozatosan építette be programjai és célkitűzései közé. A szervezet a fennállásának 75. évfordulója alkalmából 2002-ben, a FAIFE bizottságon (Committee on Freedom of Access to Information and Freedom of Expression) belül egy nyilatkozatot adott ki a könyvtáraknak a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos szerepéről. Ezt a szerepet – a 2014-es Lyoni deklarációhoz hasonlóan – a könyvtári és információs szolgáltatások szabad hozzáféréseben látta. A nyilatkozat – miközben többek között kijelenti, hogy „minden embernek alapvető joga van az egészséges környezethez és jóléthez”, és elismeri a fenntartható fejlődés azon célkitűzését, hogy a jelen igényeit a jövő veszélyeztetése nélkül kell kielégíteni – úgy fogalmazza meg a könyvtárak feladatát ebben

⁴³ About the Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group. = IFLA honlapja. <http://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> (2017. szeptember 30.)

a kérdésben, mint amelyek az információhoz való szabad hozzáférés révén támogatják a fenntartható fejlődést és annak célkitűzéseit.⁴⁴

Az IFLA évente megrendezett kongresszusain a fenntarthatósági kérdések jórészt a 2009-es évektől kezdődően szerepelnek rendszeresen – alighanem összefüggésben az ENSULIB SIG szervezet megalakulásával. A szervezet a célkitűzéseinek megfelelően az éves konferenciákon belüli szekcióüléseinek tematikáját rendszerint a fenntarthatóság és a zölddé válás kérdésének szenteli, ahol az elméleti és gyakorlati kérdések mellett sokszor az újonnan létesült jelentősebb zöld könyvtárak bemutatására is sor kerül.⁴⁵ A téma markáns megjelenését a 2010-ben Göteborgban az *Open access to knowledge – promoting sustainable progress* címmel megrendezett konferencia eredményezte, amely a fenntarthatósági elvekhez kapcsolódott. Jól szemlélteti mindezt a konferencia hivatalos meghívója, ahol deklarálták, hogy a könyvtárak alapvető szerepet játszanak a fenntartható fejlődés előmozdításában.⁴⁶

A konferencián több olyan ülés is volt, amely kifejezetten ezt a témát érintette. Az IFLA Preservation and Conservation szekció augusztus 12-én, *Fenntarthatóság és megőrzés* ülésén a Kongresszusi Könyvtárból Jeanne Drewes az energiatékonyság növekedéséről és a környezetre gyakorolt hatás csökkentéséről tartott előadást.⁴⁷ Augusztus 14-én pedig az ENSULIB SIG szekció *Greening the Library in a sustainable way* ülésén amerikai és európai szakemberek értekeztek a kérdéstről. Rodney Al és Sara House azokat a tanulmányaikat mutatták be, amelyek az észak-amerikai közkönyvtárak zölddé válásáról szóltak. Előadásukban kifejtették, hogy egyes könyvtárakban történtek ugyan a fenntarthatósággal kapcsolatban gyakorlati intézkedések, de ez még korántsem jelenti azt, hogy egy egységes szemléletű és azonos célkitűzéseket követő zöld politikáról beszélhetnénk. Dierk Eichel az építkezés, Philippe Colomb és Vincent Bonnett pedig az olvasás fejlesztése szempontjából érintették a kérdést.⁴⁸

⁴⁴ Statement on Libraries and Sustainable Development (August 2002). = IFLA honlapja. <http://www.ifla.org/publications/statement-on-libraries-and-sustainable-development> (2017. augusztus 7.)

⁴⁵ ENSULIB SIG Conferences. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/environmental-sustainability-and-libraries/conferences> (2017. október 18.)

⁴⁶ „Libraries are essential parts for promoting sustainable progress in a society and in this global world.” – Official Invitation. Welcome to Sweden and to Gothenburg 2010! = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/drupal/past-wlic/2010/message3.htm> (2017. szeptember 11.)

⁴⁷ 88 – Open Session Preservation and Conservation, Preservation and Conservation Core Activity (IFLA World Library and Information Congress, 76th IFLA General Conference and Assembly, 10–15 August 2010, Gothenburg). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/6467> (2017. október 16.)

⁴⁸ 135 – Open Session of the Environmental Sustainability and Libraries SIG (IFLA World Library and Information Congress, 76th IFLA General Conference and Assembly, 10–15 August 2010, Gothenburg). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/news/135-open-session-of-the-envi->

A 2011-es Puerto Ricó-i kongresszuson, az ENSULIB SIG mellett az IFLA Library Buildings and Equipment szekció augusztus 18-i ülésén esett szó fenntarthatósági kérdésekről, ahol jórészt a fenntartható forrásoknak a könyvtári épületek tervezésében játszott szerepével foglalkoztak, többek között olyan problémákat is érintve, mint a már meglévő épületek könyvtárként történő újrahasznosítása.⁴⁹

A 2012-ben Helsinkiben megrendezett konferencián az ENSULIB SIG augusztus 13-i workshopján többek között „*Climate Reality*” and *debate on deriving challenges for libraries* címmel egy audiovizuális prezentáció bemutatására került sor,⁵⁰ 15-én pedig szakemberek a nemzetközi eredményekről számoltak be, ahol nemcsak európai, de iráni tapasztalatokat is megismerhettek a résztvevők.⁵¹

A 2013-as szingapúri kongresszus külön érdekességének számított, hogy az ENSULIB SIG augusztus 19-i ülésén bemutatták a világ első zöld *Az én faházam* (*My Tree House*) nevet viselő, és a legfiatalabb generáció, a jövő nemzedékének környezeti nevelését szolgáló, a szingapúri nemzeti könyvtárban helyet kapó gyermekkönyvtárat.⁵²

2015 szeptemberében az ENSZ háromnapos Fenntartható Fejlődési Csúcstalálkozóján a *Fenntartható Fejlődési Célok* (*Sustainable Development Goals – SDG*) globális fejlődési program elfogadására került sor, amely 2030-ig egy tizenhét pontból álló cselekvési tervben többek között a fenntartható jövő felépítését tűzi ki célul. A program előkészületei nemzetközi szinten már 2012–2013-ban

ronmental-sustainability-and-libraries-sig (2017. október 16.). Vö: Ecological sustainability in libraries – a building concept. = Die grüne Bibliothek. <http://gruenebibliothek.wordpress.com/tag/ifla2010> (2017. szeptember 11.)

⁴⁹ Conference Session 196. Sustainability issues in the design of libraries: the importance of creating environmentally responsible library facilities and spaces in the 21st Century. Library Buildings and Equipment Section (IFLA World Library and Information Congress, 77th IFLA General Conference and Assembly, 13–18 August 2011, San Juan, Puerto Rico). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/library-buildings-and-equipment-section.htm> (2017. október 14.)

⁵⁰ Session 105 a – Environmental Sustainability and Libraries SIG Workshop. Full Programme (printable) (IFLA World Library and Information Congress, 78th IFLA General Conference and Assembly, 11–17 August 2012, Helsinki, Finland). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/past-wlic/2012/programme-and-proceedings-full-printable.htm> (2017. október 14.)

⁵¹ Session 184 – Libraries inspiring and facilitating change towards sustainability – Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group. Full Programme (printable) (IFLA World Library and Information Congress, 78th IFLA General Conference and Assembly, 11–17 August 2012, Helsinki, Finland). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/past-wlic/2012/programme-and-proceedings-full-printable.htm> (2017. október 10.)

⁵² Soh, Lin Li – Lo, Wan Ni (Central Public Library, National Library Board, Singapore): My tree house - World's 1st green library for kids. – Session 115B – Future libraries going green – Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group (IFLA World Library and Information Congress, 79th IFLA General Conference and Assembly, 17–23 August 2013, Singapore). = IFLA honlapja. <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2017. október 10.)

elkezdődtek. Alighanem ennek köszönhető, hogy a 2014-es lyoni konferencián a korábbi évekhez képest nagyobb hangsúlyt kaptak a fenntarthatósági kérdések, illetve megjelentek a következő, 2015-ös fokvárosi konferencián azok a témák, amelyek a könyvtárak és a *Fenntartható Fejlődési Célok* kapcsolatát érintették.⁵³

A 2014-es lyoni kongresszuson az ENSULIB SIG ülésén a könyvtári zöld gyakorlatokra, valamint a zöld könyvtárakra mint fenntartható közösségekre helyeződött a hangsúly.⁵⁴ Emellett kiemelkedő jelentőséggel bír az itt kiadott – a *Fenntartható Fejlődési Célokhoz* kapcsolódó – deklaráció,⁵⁵ mely az információ szolgáltatása és felhasználása révén értékeli a könyvtáraknak a fenntartható fejlődés támogatásában játszó szerepét. Megállapítása szerint „a megnövekedett információ-felhasználás megalapozza és fejleszti az információs műveltséget, mely egyik nélkülözhetetlen alappillére a fenntartható fejlődésnek.”⁵⁶

A 2016-os columbusi konferencia abból a szempontból volt kiemelkedő jelentőségű, hogy először adták át az IFLA által alapított *Zöld könyvtár díjakat*.

Zöld könyvtárak – zöld díjak

Az előbb említett, 2016-ban alapított *Zöld könyvtár díj (Green Library Award)*⁵⁷ egy alapvető és példaértékű kezdeményezés a nemzetközi könyvtári szervezet részéről, hogy elismerje és jutalmazza mindazokat a világ különböző területein végbemenő környezettudatos és fenntarthatósági kezdeményezéseket, amelyek a fenntartható fejlődés céljainak és elvárásainak megfelelnek. A díjat az IFLA

⁵³ Bradley, Fiona: How libraries contribute across the Sustainable Development Goals (SDGs) – with Q&A and panel discussion. – Session 103 The contribution of libraries and information services to sustainable development – ALP. (IFLA World Library and Information Congress, 81st IFLA General Conference and Assembly, 15–21 August 2015, Cape Town, South Africa). = IFLA honlapja. <http://www.professionalabstracts.com/iflawlic2015/iplanner> (2017. október 14.). Session 077 Librarians contribution to the achievement of the Sustainable Development Goals Related to Women – Women, Information and Libraries SIG. (IFLA World Library and Information Congress, 81st IFLA General Conference and Assembly, 15–21 August 2015, Cape Town, South Africa). = IFLA honlapja. <http://www.professionalabstracts.com/iflawlic2015/iplanner> (2017. október 14.)

⁵⁴ Session 116B – From green ideas to green practice in libraries – Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group. Full Programme (printable) (IFLA World Library and Information Congress, 80th IFLA General Conference and Assembly, 16–22 August 2014, Lyon, France). = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/past-wlic/2014/ifla80/programme-and-proceedings-full-printable.html> (2017. október 10.)

⁵⁵ The Lyon Declaration on Access to Information and Development. <http://www.lyondeclaration.org> (2017. október 4.)

⁵⁶ Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében: konferenciasorozat. = Magyar Könyvtárosok Egyesülete honlapja. <http://mke.info.hu/blog/2016/11/fejlesztes-fenntarthatosag-esely-az-ifla-trendek-es-a-lyoni-deklaracio-tukreben-konferenciasorozat> (2017. október 4.)

⁵⁷ IFLA Green Library Award. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/10159> (2017. október 10.)

– már említett – szakosított szervezete, az ENSULIB SIG, valamint a De Gruyter kiadó közösen alapította. Az ötlet és kezdeményezés valószínűleg Petra Hauke-tól származik, aki nemcsak a szervezeten belül, de a németországi oktatás terén is kiemelkedő és elismerésre méltó erőfeszítéseket tett és tesz a zöld könyvtári kezdeményezések felkarolása, összegyűjtése és propagálása érdekében. Aligha véletlen, hogy kapcsolattartóként is rá esett a választás.

A díj odaítéléséről az ENSULIB SIG bizottsága dönt, amely egy, különböző országokból és kontinensekről származó, könyvtárosokat tömörítő tizenöt fős testület. Az első helyezést elérő projekt 2016-ban 500 eurós támogatásban részesült.⁵⁸ A díj elsődleges célja, hogy minden évben elismerje és megjutalmazza azt a legjobbnak ítélt zöld könyvtári kezdeményezést, amely nemcsak megvalósul az adott intézményben, hanem egyúttal kellő publicitást is kap. Ugyanis ösztönöznöni szeretnék a könyvtárakat, hogy tevékenységüket a különböző fórumokon prezentálják, vagyis ne csak éljék, de kommunikálják is a környezeti elkötelezettségüket. Fontos cél emellett, hogy a díjjal felhívják a figyelmet a könyvtárak társadalmi felelősségére és a környezeti oktatásban való vezető szerepükre, egy-szersmind pedig ösztönözzék is az intézményeket minderre. Cél továbbá, hogy a díjjal elősegítsék a zöld könyvtári kezdeményezések helyi és világviszonylatban történő fejlődését elsősorban azokon a területeken, amelyek az épületre, a környezeti fenntarthatóság információforrásaira és programjaira, valamint az (erő) források megőrzésére vonatkoznak.

Ha megnézzük a 2016. és 2017. évi díjazottakat, a következő megállapításokat tehetjük.

Mindkét évben fontos volt egy olyan zöld beruházás támogatása, amely jó-részt a zöld könyvtár alapját képező épületet díjazta. Az ausztráliai Cockburnban egy fenntartható projekttel rendelkező kiváló zöld épületet ismertek el,⁵⁹ és hasonlót lehet felfedezni a százéves Sun Yat-ena könyvtár ökológiai koncepciókkal történő átalakítása során is.⁶⁰

A díj odaítélésében fontos szerepet kap a könyvtár társadalmi szerepének az elismerése, amely két, egymással szorosan összefüggő funkciót érint. Egyrészt díjazzák vele a jövő nemzedékét képviselő gyermekek környezettudatosságának

⁵⁸ IFLA Green Library Award – 2016. <https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/news/ifla-green-library-award-2016-press-release.pdf> (2017. szeptember 26.)

⁵⁹ IFLA Green Library Award 2016 Winners announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/10478>. Cockburnról szóló kisfilm. <https://www.youtube.com/watch?v=x9Qg0r5E9ys&feature=youtu.be> (2017. október 3.)

⁶⁰ IFLA Green Library Award 2017 Winners Announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/11523> (2017. október 1.). Sun Yat-sen könyvtár. https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/china_guangzhou_sun_yat-sen_library_of_guangdong_province.pdf (2017. október 1.)

erősítését, a környezeti kérdések és a környezetvédelmi megoldások iránt való fogékonnyá tételét és érzékenyítését, másrészt pedig ennek révén a közösség építését, azaz egy-egy projekt közösségkovácsoló és -formáló szerepének fontos feladatát (El Pequeño Sol ecological library – Mexikó).

Érdemes kiemelni azt is, hogy azok a projektek részesültek elismerésben, amelyek túlmutatnak a könyvtárnak tulajdonított hagyományos szerepeken (dokumentumok kölcsönzése), és az intézményt új szerepkörökkel bővítve új irányba fejlesztik tovább. Részben ide tartozik az előbb említett környezettudatos közösség építése, valamint azok a projektek, ahol a könyvtár és a kertészet-kertészkedés kapcsolódik össze, és az intézmény az utóbbinak a támogatójává vagy propagálójává válik növényültetéssel, vetőmagbörzével (Stadtbibliothek Bad Oldesloe – Németország; La Tierra para quien la siembra – Kolumbia).⁶¹

Nagyra értékelte és díjazta a bizottság a kreativitást, az ötletgazdagságot, valamint a szemléletformálás érdekében tett programokat és elért eredményeket. Külön figyelemreméltó, hogy a nyertesek között nem a nagy beruházással végbevitt megoldások voltak többségben, hanem az egyszerű, a mindennapi folyamatos munkára épülő megoldások: a több éve zajló vagy több évre szóló, inkább kreativitást és leleményességet igénylő, a fenntarthatóság iránt elkötelezettséget és elköteleződést mutató újszerű, ötletgazdag, az összefogást és a társadalmi integrációt erősítő projektek, amelyeknek a legfőbb célja és érdeme a társadalom, de leginkább a fiatal korosztály környezettudatosá nevelése (Uzice's public library – Szerbia; ECOeducation project, Lviv – Ukrajna).⁶²

Örvendetes jelenség, hogy a nemzetközi elismerés mellett magyarországi díjról is beszámolhatunk. Lassan egy évtizedes múltra tekint vissza a Magyar Telekom által 2008-ban alapított **DELFIN díj (Díj egy Elkötelezett, Fenntartható, Innovatív Nemzedékért)**, amellyel a társaság ekkor még csak a saját beszállítóit kívánta ösztönözni a fenntarthatóság intézkedések bevezetésére és alkalmazá-

⁶¹ IFLA Green Library Award 2016 Winners announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/10478> (2017. október 3.). La Tierra para quien la siembra könyvtár projektjéről szóló kisfilm. <https://www.youtube.com/watch?v=k4QCQDvXKlk> (2017. október 5.). IFLA Green Library Award 2017 Winners Announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/11523> (2017. október 3.). Schumann, Tim – Geißler, Jens A.: "Ernte deine Stadt" – "Harvest your City" 3 Years of green and sustainable library commitment in the Stadtbibliothek Bad Oldesloe. https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/germany_badoldesloe_green_library_award.pdf (2017. október 3.)

⁶² IFLA Green Library Award 2017 Winners Announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/11523> (2017. október 3.). Green story of Public library Uzice. https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/serbia_uzice_green_story.pdf (2017. október 3.). Garbadge HERO. (ECOeducation project «Library EKÖstyle»). Lviv Regional Children's Library. https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/ukraine_lviv_garbadge_hero_ecoeducation_project_library_esostyle.pdf (2017. október 3.)

sára. 2013-ban azonban a díj odaítélését minden Magyarországon tevékenykedő vállalkozásra és szervezetre kiterjesztették, amibe a könyvtárak is beletartoznak. A hazai díjra négy kategóriában lehet pályázni:

1. megvalósult innováció a fenntarthatóság érdekében (társadalmi és környezeti hatások pozitív irányú megváltoztatása);
2. esélyegyenlőség támogatása, diszkrimináció-mentesség segítése vállalaton belül és kívül;
3. klímavédelemmel kapcsolatos beruházás és fejlesztés;
4. fenntarthatósági tudatformálás, oktatás.⁶³

S ha már díjakról esett szó, érdemes egy harmadikat is megemlíteni, amelyet egy zöld könyvtár alapított, de nem a zöld könyvtári kezdeményezéseket jutalmazza vele, hanem az év legjobb fenntarthatósági kiadványait próbálják meg általa elismerni és ismertté tenni. A Santa Monica Public Library által létrehozott *Zöld díj* (*The Green Prize for sustainable literature*) az Egyesült Államokon belül a fenntarthatósággal foglalkozó (szak)irodalom támogatására és ösztönzésére jött létre, hogy elismerje mindazon szerzők, illusztrátorok és kiadók munkáját, akik az adott évben valamilyen szempontból egyedülálló, fenntarthatósággal foglalkozó kiadvány elkészítésében vettek részt. Főleg azok a művek pályázhatnak erre sikeresen, ahol a téma hatásos bemutatására, azaz a szöveg, az illusztráció és a dizájn egyedülálló integrációjára kerül sor; vagy az irodalmi minőség szempontjából kiemelkedő jelentőségűek; vagy rendelkeznek a tudományos munka egyik kritériumával: az eredetiséggel, ami részben a téma megközelítésének, részben a formátumnak az egyediségét jelenti. S nem utolsósorban fontos szempont, hogy a dokumentum és az abban megfogalmazottak az oktatásban jól használhatóak és bármely gyermekkorosztály számára jól használhatóak, elsajátíthatók és érthetőek legyenek.⁶⁴

Magyarországi helyzetkép – 2017

Hazánk, mint mezőgazdasági termelésre alapozott ország, mindig is értékékként kezelte a természet adta erőforrásokat és törekedett azok védelmére. Magyarországon az intézményes természetvédelem kezdetei a 19. századra nyúlnak vissza, és az első hazai erdőtörvény (1879), illetve vadászati törvény (1883) megalkotásához kapcsolódnak. A fenntarthatóság szempontjából a korai példák tekintetében hazánk sem szégyenkezhet, hiszen a természetvédelmi szemlélet, valamint az ezzel kapcsolatos bányá-, erdő- és vízgazdálkodási jogszabályalkotás terén jelentős hagyományokkal rendelkezünk. A fenntarthatóság előzményei nálunk is

⁶³ DELFIN DÍJ 2017. = Magyar Telekom honlapja. http://www.telekom.hu/rolunk/fenntarthatosag/palyazatok/delfin_dij_2017 (2017. október 3.)

⁶⁴ The Green Prize for sustainable literature. = Santa Monica Public Library honlapja. https://smpl.org/green_prize.aspx (2017. október 3.)

a 18. századra tekintenek vissza és az erdőgazdálkodáshoz, mint a kor alapvető nyersanyagforrásához kötődnek, ami egyben jelzi hazánkban a természeti értékek iránti korai elköteleződését, és sajnos azt a pusztulást is, ami mindezt életre hívta.

A törökök kiszorítása után, Magyarország újjáépítése során drasztikusan csökkent az erdőterületek nagysága, és az ezzel együtt járó faanyaghiány erdőrendtartás kiadását tette szükségessé. A magyar erdészet történetének legkorábbi és egyik legjelentősebb okmánya, Mária Terézia *A fáknak és erdőknek neveléséről, és megtartásáról való rendelete* 1769. december 22-én született.⁶⁵ A rendelet a ma kívánatos fenntartható fejlődéssel teljes mértékben egybecseng, hiszen egyrészt a szakszerű erdőgazdálkodást támogató erdészeti oktatásnak vált a katalizátorává, másrészt pedig – szem előtt tartva a jövő generációjának igényeit is – figyelmet fordított az erdők felújítására, a fákkal történő takarékoskodásra, emellett pedig előírta, hogy ott, ahol erre alkalmas területek vannak, minden ház lakosa évenként 20 fát ültessen.⁶⁶

A hazai könyvtárak, hasonlóan az amerikai példához, a tematikus gyűjtemények kialakításával és a szakkönyvek beszerzésével segítették és támogatták a magyarországi természet- és környezetvédelmet. Jelentősnek mondható ezen a téren az 1886-ig visszanyúló Országos Környezetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtár,⁶⁷ amelynek az állománya – az intézmény 2012. évi megszűnését követően – jelenleg két külön könyvtárban található: a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtárában, valamint a bajai Eötvös József Főiskola könyvtárban.⁶⁸

Hasonló jelentőséggel bír az 1985-ben létesült – jelenleg nem működő – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára,⁶⁹ amely a környezetvédelem és a fenntarthatóság terén egy páratlan – sajnos ma már nem bővülő – tematikus egységekbe rendezett, könyvismertetéseket is tartalmazó zöld könyvtári gyűjteménnyel rendelkezik.⁷⁰

⁶⁵ Magyar és német nyelven is megjelent nyomtatásban 1770-ben Pozsonyban Landerer János Mihálynál.

⁶⁶ Az első erdészeti rendeletek és törvények. = Erdészettörténeti Közlemények, 2004. 66. sz. 13–14. p. Mária Terézia erdőrendtartása. <http://ilex.efe.hu/kk275/texthu/erdekessegek/erdorend.html> (2017. október 4.)

⁶⁷ Kovács Mária: Környezetvédelmi információszolgáltatás Magyarországon. = Könyvtári Figyelő, 38. évf. 1992. 2. sz. 246. p.

⁶⁸ A volt Környezetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtár a Mezőgazdasági Könyvtár gyűjteményében. = Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtárának honlapja. <http://www.omgk.hu/pages/vkki.htm> (2017. október 4.)

⁶⁹ A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára a honlapjának információja szerint 2015. február 2-a óta szünetelteti a működését. Forrás: A Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja. <http://www.kia.hu/konyvtar/index.htm> (2017. október 4.)

⁷⁰ A Zöld Könyvtári Állomány. The Green Collection of the Library. = A Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja. <http://www.kia.hu/konyvtar/zoldkvt.htm> (2017. október 4.)

Az országos jelentőségű könyvtárak szerencsére vannak olyan helyzetben, hogy fenntarthatósági és környezettudatos intézkedéseket tudjanak megvalósítani. Ezek közé tartozik az online szolgáltatások bővítése, a távoli hozzáférés biztosítása, az akadálymentesítés, a digitalizálási projektek, az épület korszerűsítése, valamint a különböző konferenciák és programok szervezése.

A felsőoktatási könyvtárak között 2011-ben a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárában a British Council adományának jóvoltából – jórészt országosan hozzáférhető – klímakönyvtár létesült, amely a legkülönbözőbb oldalakról járja körül a klímavédelem témáját.⁷¹ (2. ábra)

2. ábra. A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár klímakönyvtári részlege 2011-ben

A Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtárában 2016-ban, az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálaton (EKSz) belül már ezt megelőzően, 2010-ben a K21 minőségfejlesztési projekt keretében a feladatok koordinálására zöld könyvtár munkacsoport alakult. Míg az előbbi inkább a gyakorlat terén vált példaértékűvé, addig az EKSz munkacsoportja a zöld könyvtár hazai megismertetésében és fogalmi megalapozásában, a háttérinformációk és a külföldi példák bemutatásában ért el sikereket.

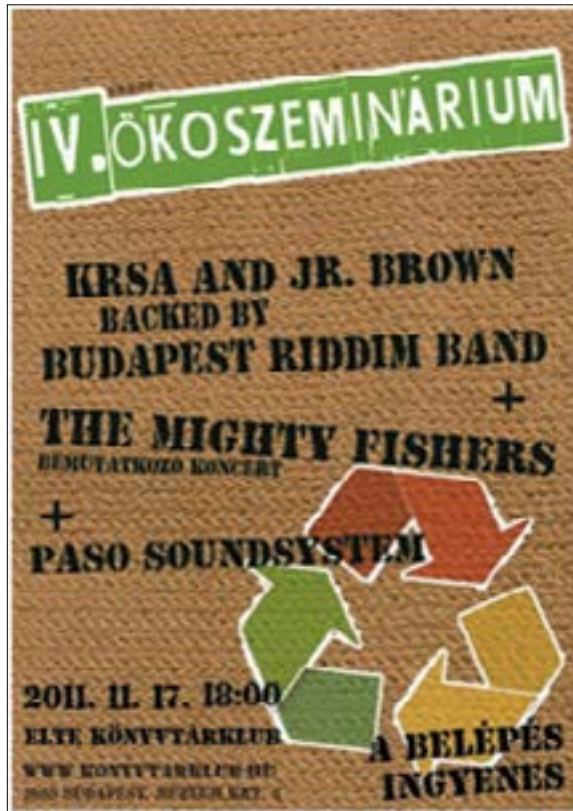
⁷¹ Klímakönyvtár nyílt a Szent István Egyetemen. = Szent István Egyetem honlapja. <https://szie.hu/klimakonyvtar-nyit-szent-istvan-egyetemen> (2017. október 4.)

Emellett a munkacsoport kiemelt hangsúlyt helyezett a 2011–2012-es tanévben az ELTE Bölcsészettudományi Karán *Ökoszeminárium* címmel megrendezett fenntarthatósági szemléletformáló kampány⁷² népszerűsítésére, ami részben előadások szervezését, valamint, könyvtári szinten, a könyvtári intézmények olvasószolgálati pultjánál elhelyezett ökoszemináriumi ismertetőkérdőív osztását, a programban való részvétel ösztönzését jelentette. (3–4. ábra)

3. ábra. Az ELTE fenntarthatósági kampányának felhívása

⁷² „Példa nélküli vállalkozásba fogtunk”. = Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja. <http://www.elte.hu/hir?id=NW-3473> (2017. augusztus 10.)

4. ábra. Zenés ökoest – az ELTE fenntarthatósági kampányának programja

A megyei könyvtárak közül a Tatabányán működő József Attila Megyei és Városi Könyvtár már közel egy évtizede sikeresen és eredményesen törekszik a zöld arculat kialakítására.⁷³ A városi könyvtárak közül a Komló Város Önkormányzat József Attila Városi Könyvtár és Muzeális Gyűjteményt érdemes zöld könyvtári szempontból egyedülálló és példaértékű intézményként kiemelni, amely az Európai Unió KEOP-programja által finanszírozott, 33 millió forintos összköltségvetésű fejlesztési projektjének keretében a működésébe és a szolgáltatásába jelentős fenntarthatósági és környezettudatos elemeket épített be, és a szemléletformálás területén is – az előbb említett tatabányai könyvtárral együtt – jelentős eredményeket könyvelhet el.⁷⁴ A konferenciák terén Magyarországon a 2016-os esztendő hozta meg az áttörést. Az Országos Könyvtári Napok rendezvénysoro-

⁷³ A József Attila Megyei és Városi Könyvtár jövőképe. = A József Attila Megyei és Városi Könyvtár honlapja. <http://www.jamk.hu/?q=hu/konyvtarunk/jovokep> (2017. október 4.)

⁷⁴ „Környezettudatos Könyvtár a fenntarthatóbb életmódot Komlón” projekt honlapja. <http://www.zold-konyvtar.hu> (2017. október 4.)

zat központi témája ebben az évben a zöld könyvtárak és a környezettudatosítás könyvtári lehetőségei és eszközei voltak, amelynek keretében a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtára egy zöld szakmai konferenciát és találkozót rendezett 2016. október 4-én.⁷⁵ (5. ábra)

5. ábra. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtár 2016. október 4-én rendezett Zöld szakmai napjának meghívója

Ezt követően a Magyar Könyvtárosok Egyesülete az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció hazai diskurzusát vállalta fel, amikor az Országos Széchényi Könyvtárban *Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében* címmel egy kétnapos konferenciát szervezett 2016 novemberében.⁷⁶ (6. ábra)

⁷⁵ Könyvtárszakmai rendezvények 2013–2016. = Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtárának honlapja. http://www.omgk.hu/pages/archiv/konyvtarszakmai_2013.htm (2017. október 4.)

⁷⁶ Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében: konferenciasorozat. = Magyar Könyvtárosok Egyesülete honlapja. <http://mke.info.hu/blog/2016/11/fejlesztes-fenntarthatosag-esely-az-ifla-trendek-es-a-lyoni-deklaracio-tukreben-konferenciasorozat> (2017. október 4.). Kiss Annamária: Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA-trendek és a Lyoni Deklaráció tükrében konferencia 1–2. = Könyvtárvilág, 4. évf. 2016. 6. sz. <http://>

6. ábra. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete által 2016. november 9-én rendezett *Fejlesztés, fenntarthatóság, esély az IFLA trendek és a Lyoni deklaráció tükrében* című konferencia meghívója

A kezdet folytatásra talált, és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 49. Vándorgyűlésén (2017. július 6.) a Mezőgazdasági szekción belül a téma ugyancsak helyt kapott.⁷⁷ Az ELTE Egyetemi Könyvtár az idei évben hatodik alkalommal rendezte meg konferenciával egybekötött *Zöld utat a jövőnek – Hagyományok és kihívások VI.* című szakmai napját, amely – miként a jelen kötet is bizonyítja – a fenntarthatóság és a könyvtárak kapcsolatát járta körül a különböző (tudomány) területek és szakmák ismeretanyagának segítségével.⁷⁸ S végül, de nem utolsósorban az idei rendezvények közé tartozik az Országos Könyvtári Napok újabb

mke.info.hu/konyvtarvilag/2017/01/fejleszt-es-fenntarthatosag-esely-az-ifla-trendek-es-a-lyoni-deklaracio-tukreben-konferencia-1-2/3671 (2017. október 17.)

⁷⁷ Horváth Tamás: Szekcióülés a Zöld Könyvtár jegyében. Beszámoló a Mezőgazdasági Szervezet és a Múzeumi Szekció üléséről. = *Könyvtárvilág*, 5. évf. 2017. 4. sz. <http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2017/09/szekcioules-a-zold-konyvtar-jegyeben/4264> (2017. október 17.)

⁷⁸ Takács Eszter: Zöld utat a jövőnek, könyvtárak a fenntarthatóságért – beszámoló. = Magyar Nemzeti Digitális Archívum honlapja. http://mandadb.hu/cikk/881497/Zold_utat_a_jovonek_konyvtarak_a_fenntarthatosagert_beszamolo (2017. október 17.)

programsorozata, mely a környezetünk szépségének védelmére és megbecsülésére is utaló „Csak tiszta forrásból” összefoglaló címet kapta. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Mezőgazdasági Könyvtárának újabb szakmai napja az eseménysorozat részeként a fenntartható fejlődés elemei és kérdései közül az egyik legaktuálisabbat, a vízgazdálkodást és ezzel együtt a könyvtárak szerepét és érintettségét járta körül 2017 októberében.

A zöld könyvtár fogalma

Ha felütjük az *Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS)* szótárt a zöld könyvtár (green library) szócikknél, akkor az a fenntartható könyvtár (sustainable library) szócikkhez⁷⁹ vezet minket, ahol többek között azt olvashatjuk, hogy ez utóbbinak a zöld könyvtár a szinonimája. A megfogalmazás természetesen jogos és helyénvaló, hiszen mindkettő hasonló, sőt ugyanazon célokat tűz ki maga elé: az intézmény ökológiai lábnyomának a csökkentését – azonban ez mégis pontosításra szorul.

Ha a zöld könyvtár kerül szóba, a legtöbb embernek a környezetvédelem mellett a fenntarthatóság jut eszébe. Jogosan! Ugyanis mind a kettőnek ugyanaz a célja: a környezet és energiáinak hosszú távú védelme, a jelen környezetünk megóvása és megőrzése a jövő generációi számára, de egymástól eltérő nézőpontból közelítik meg a kérdést. A fenntarthatóság elsősorban a véges, nem megújuló erőforrásokhoz – például a fosszilis energiahordozókhoz – kapcsolódik, amelynek a felhasználását próbálja meg csökkenteni, illetve megújulókkal kiváltani, míg a zöld szemlélet szintén a természet által kínált, de megújuló potenciális energiaforrásokra és anyagokra támaszkodik, mint amilyen a napfény, a szél, a víz energiája vagy többek között a fa és a bambusz. Ezek a természeti források – megfelelő gazdálkodás mellett – jórészt kimeríthetetlenek, soha nem fogynak el, és a használatuk sem egyenlő az elhasználásukkal, valamint a felhasználásuk jórészt nem korlátozza mások energiafelhasználását.⁸⁰

Az *Oxford American Dictionary* megállapítása szerint a *zöld* kifejezés a környezetvédelemre vonatkozó, illetve azt támogató szóhasználat, míg a *fenntarthatóság* az emberi gazdasági tevékenységnek és a kultúrának azon formáit jelenti, amelyek nem vezetnek a környezet pusztulásához és elkerülik a természeti erőforrások túlzó használatát, hosszú távú kimerülését.⁸¹

A fenntartható fejlődésnek két vetülete van: az egyik a *fejlődés* fogalma, ami azt jelenti, hogy a dolgok jobban és eredményesebben mennek a korábbiaknál,

⁷⁹ Sustainable library. = Online Dictionary for Library and Information Science. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_s.aspx#sustainablelib (2017. október 3)

⁸⁰ Mcbane Mulford, Sam – Himmel, Ned A.: *How Green is My Library?* Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC CLIO. 2010. 2. p.

⁸¹ *The New Oxford American Dictionary*. Second edition. Mckean, Erin. Oxford, University Press. 2005. 740., 1703. p.

a másik a *fenntarthatóság* (sustainability), ami a fenntartásra (maintain) fókuszál. Mindez egy olyan rendszert feltételez, ami képes hosszú távon jól működni, miközben megőrzi és fenntartja a jelenlegi állapotokat. A különböző zöld gyakorlatok és elképzelések természetesen messzemenőig hozzájárul(hat)nak a fenntarthatósághoz. Ugyanakkor a fenntarthatósággal olyan rokon kifejezések, mint a *csökkentés*, *újrahasznosítás*, *újrafeldolgozás*, a *szennyezés minimalizálása* inkább csak enyhítő tényezők a véges erőforrások használatának tekintetében, és nem érintenek olyan fogalmakat, mint a zöld kifejezéshez kapcsolódó *feltöltés* vagy *megújulás*.

A fenntarthatóság és a zöld szemlélet között mindemellett értékrendbeli különbség is húzódik. A zöld kifejezés ugyanis egy szűkebb fogalom a széles körű és holisztikus szemléletű fenntarthatósággal szemben.⁸² Ez utóbbinak a jórészt környezetvédelmi és humánökológiai szempontokkal interpretálható zöld kifejezés mellett még egyéb alapvető gazdasági, társadalmi, szociális elemei és aspektusai is vannak, amelyek viszont – és beleértve ebbe a zöld jelleget is – átjárhatók és nem határolódnak el élesen egymástól.

A társadalmi vagy kulturális fenntarthatóság célja többek között az emberiség jólétének nemzedékeken átívelő, a minden embert megillető egyenlő feltételek biztosítása. A népességnövekedés, a szegénység, az egészséges élet viszont olyan kihívások a társadalmi fenntarthatóság számára, amelyek a fenntarthatóság gazdasági és ökológiai alapját is érintik. A zöld szemlélet hátterét az emberi környezet megóvása, a természet és az ember viszonyát új alapokra helyező ökológiai gondolkodás képezi, amelynek szintén az egyik legfőbb célja a környezet fennmaradásának hosszú távú biztosítása. A zöld szemlélettel rokon ökológiai fenntarthatóság – a már említett – megújuló erőforrásokra épít, de csak olyan mértékben, amennyire azok újratermelődni képesek, és a környezetet annyira kívánja megterhelni, amennyire azt a természetes rendszerek képesek elnyelni.

Aki zölden gondolkodik, az folyamatosan értékeli és figyelemmel kíséri tevékenységének és működésének környezetre gyakorolt hatásait, ami által képessé válik arra, hogy továbbra is támaszkodjon arra a környezetre, amely a szükségleteiről gondoskodik és képes lebontani az általa termelt hulladékot. Enélkül a társadalmi fenntarthatóság sem képzelhető el, hiszen ez hosszú távon csakis a természet erőforrásainak felhasználásával valósulhat meg. Mindehhez járul még a gazdasági fenntarthatóság, amelynek célja, hogy olyan gazdasági

⁸² Mcbane Mulford, Sam – Himmel, Ned A.: *How Green is My Library?* Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC CLIO. 2010. 2. p. Hauke, Petra – Werner, Klaus Ulrich: *The second-hand library – a way of reducing the ecological footprint. = The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis.* Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De GruyterSaur. 2013. 176. p.

döntések szülessenek, amelyek a társadalmi és környezeti elvek követelményeivel állnak összhangban.

A zöld szemlélet és a fenntarthatóság összefonódását mutatja az a megközelítés, amely a zöld fogalmon belül három különböző, a fenntarthatósághoz kapcsolódó dolgot helyez egymás mellé. Egyrészt beletartozik a különböző természeti források (például energia, víz, fa) felhasználásának a *csökkentése* (*reducing*), másrészt az épített környezet, a már meglévő épületek újratervezése, vagy a lebontott épületek építési anyagainak új projektekben történő *újból felhasználása* (*reusing*), s végül az egyes anyagok, elsősorban műanyag termékek *újból feldolgozása* (*recycling*). Ez utóbbi olyan eljárásokra vonatkozik, amikor a napjainkban igencsak elterjedt, de jórészt már szelektíven gyűjtött műanyag palackok alapanyagait padlószőnyegekbe vagy más, többnyire mindennapi használati tárgyakba, esetleg épületekbe építik bele.⁸³

Az ODLIS a fenntartható könyvtárról a következő szempontokat emeli ki: egyrészt minimalizálja a természeti környezetre gyakorolt negatív hatást, másrészt maximalizálja a beltéri környezet minőségét, amelyet többek között a helyszín gondos kiválasztásával, a természetes építőanyagok és a biológiailag lebomló termékek felhasználásával, az erőforrások (víz, energia, papír) védelmével, a felelős hulladékgazdálkodással (például újrahasznosítás) tud elérni. Emellett fontos kritérium, hogy figyelmet fordít a kapcsolódó szolgáltatásokra, a könyvtár működésére, a könyvtárban zajló eseményekre és programokra, a különböző projektekre, és nem utolsósorban gyűjti a témával kapcsolatos (szak)irodalmat. Zöld könyvtárról – miként a szócikk utal rá – újépítésű és felújított épület esetében is beszélhetünk, viszont célként jelöli meg az intézmény számára a zöld épületminősítési tanúsítvány elérését.

A meghatározás a könyvtárak ezen új generációjának szerepét elsősorban abban látja, hogy a fent vázolt intézkedések által képesek bemutatni a könyvtáraknak a fenntartható fejlődésben megmutatkozó társadalmi szerepét és felelősségét. A megfogalmazás mára már egy letisztult, jól körülhatárolható fogalmat takar, amely azonban nem mentes az ezt követő változásoktól és az ezzel együtt járó fogalmi bővülésektől.

⁸³ Aldrich, Rebekkah Smith: *Greening Libraries in Historic Buildings. = Greening Libraries.* Edited by Antonelli, Monika, McCullough, Mark. Los Angeles, Library Juice Press. 2012. 69. p. A 2016-os Zöld Könyvtár díj első helyezettjének fenntarthatósági projektje többek között arról is szólt, hogy a könyvtár bővítése során az épület falába műanyag palackokat is beépítettek. Vö.: IFLA Green Library Award 2016 Winners announced. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/node/10478> (2017. október 4.). El Pequeño Sol ecological könyvtárról (The Little Sun Ecological Library) szóló kisfilm. <https://www.youtube.com/watch?v=OProiYPkCDw&feature=youtu.be> (2017. október 3.)

A zöld könyvtár fogalmának változása az IFLA konferenciák tükrében

A zöld könyvtár fogalmának alakulása, a fogalom bővülése, az egyes jelentéssíkok egymásra történő rétegződése és beépülése jól nyomon követhető az utóbbi évek IFLA konferenciáin elhangzott előadások alapján.

A zöld könyvtár körül folyó diskurzus a 2010-es göteborgi konferencián kezdődött, ahol maga a könyvtárépület került előtérbe. Mindenki érezte és tudta, hogy ez egy fontos kritérium, de egyúttal tisztában voltak azzal is, hogy szükséges, de nem elégséges feltételként kezelendő, s azon kezdtek el gondolkodni, hogy mitől válik egy könyvtár zölddé, azaz milyen feltételeknek és kritériumoknak kell teljesülnie ahhoz, hogy egy intézmény zöldnek nevezhesse magát.

A következő évi Puerto Ricóban megrendezett San Juan-i konferencián Harri Sahavirta amellet érvelt, hogy a fogalom többet jelent, mint maga az épület. Érvelését a régi könyvtárépületek felől közelítette meg és azokra alapozta, hiszen számos olyan könyvtárépülettel találkozhatunk a világban, mely nem a jelen környezetvédelmi és fenntarthatósági szempontoknak is eleget tevő tervek és alapanyagok felhasználása révén épült fel, hanem még korábbi technológiák alapján készült. Meglátása szerint a meghatározásnál szükséges azt is figyelembe venni, hogy nem lehet minden könyvtárat újjáépíteni, s igazságtalan és felelőtlenység volna a zöld könyvtárrá válásból kihagyni azokat az intézményeket, amelyek egy régebbi épületben helyezkednek el. Szerinte egy könyvtár a régi épületben is zölddé tud válni, ha megvalósul benne a zöld működés és szolgáltatás, valamint a környezeti tudatosság növekedése tapasztalható.⁸⁴

Sahavirta problémaorientált és lényegre törő megállapítását jelzi, hogy az általa felvetett gondolat, a mindenkori könyvtári épület és annak zölddé válása az idők folyamán kulcsfontosságú kérdéssé nőtte ki magát. Valószínűleg nem véletlenül, ugyanis a zöld könyvtár alighanem magából az épületből fejlődött ki mára már egy olyan elfogadott intézményrendszerré, amely az épületen túlmutatóan már nemcsak magáról az épületről szól, és a zöld jelleg megnyilvánulása nemcsak az épületen alapul. Az 1992-es rioi találkozó eredménye a *Környezet és Fejlődésről* című alapidokumentum és a *Feladatok a XXI. századra /Agenda 21/* akcióprogram elfogadása volt, ami 40 pontban összegezte a legfontosabb teendőket, egyúttal új kihívások elé állította és a környezettudatosság alkalmazására készítette az egyik legnagyobb környezeti terhelést okozó szektort: az építészetet. Az épületek környezeti terhelését mérő indikátorrendszerek, teljesítményértékelési mutatók kidolgozására került sor, s ezek nyomán zöld épületminősítési tanúsítványok születtek,⁸⁵ amelyeket könyvtárépületek is elnyerhettek. Ez a könyvtár-

⁸⁴ Sahavirta, Harri: Showing the Green Way – Advocating green values and image in the Vallila Library: Helsinki, Finland. = IFLA honlapja. <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/109-sahavirta-en.pdf> (2017. október 4.)

⁸⁵ Az 1992-es Rio de Janeiro-i és a 2002-es johannesburgi konferencia arra ösztönözte az építési tevékenységgel foglalkozó szakembereket, hogy a környezeti terhelés csökkentésének ja-

rak által is elnyerhető tanúsítvány, és az általa elismert zöld épület vezetett oda, hogy megjelentek a könyvtárfejlődés következő fázisát alkotó környezettudatos, zöld könyvtárak, amelyek azonban az épületen túlmutatóan más, környezettudatos megoldásokra is törekszenek.

Sahavirta megállapításával teljesen egybecseng George Aulisio felvetése, aki egy két évvel később megjelenő cikkében maga is amellet érvelt, hogy a zöld könyvtári jelleg nemcsak az épületen múlik, és korántsem kellene elvitatni ezt a jelzöt mindazon intézményektől, amelyek a működés, a szolgáltatás és a környezeti nevelés terén sok mindent elértek már, de adottságaiknál fogva nem rendelkeznek új, környezettudatos könyvtárépülettel. Az ő megfogalmazása szerint is a zöld könyvtár többet jelent magánál az épületnél, és amikor az amerikai egyetemi könyvtárakkal kapcsolatban ezt a kijelentést teszi, elsősorban az épületek zöld minősítésén túlmutató egyik legfontosabb tevékenységre, az oktató- és nevelőmunkára gondol. Ugyanis könnyelműség volna azt állítani, hogy a zöld könyvtári jelleg kizárólag csak az épületen és annak bármiféle minősítésén múlna, ami kizárná ebből a körből mindazokat az intézményeket, melyek adottságaiknál fogva nem rendelkeznek azokkal a technológiai feltételekkel és megoldásokkal, amelyek az új építésű könyvtáraknál ma már szinte elvárt követelményeknek számítanak. Aulisio arra hívja fel a figyelmet, hogy a zöld könyvtár nem válhat exkluzív klubbá azok számára, akik bármiféle zöld épületminősítési elismeréssel rendelkeznek.⁸⁶ Persze fontos – és talán kijelenthetjük –, nélkülözhetetlen kritérium, de a zöld jelleg mégsem csak ezen múlik! Az épületminősítés még nem minden! Ha az épület zöld minősítése ellenére az intézmény nem működik zölden, azaz a személyzetnek a mindennapi tevékenységében nem tükröződik vissza a zöld, környezettudatos gondolkodás, nem beszélhetünk minden szempontnak megfelelő, teljes mértékű zöld könyvtári jellegről. Vagyis a zöld könyvtár nem ér véget az épület létrehozásával vagy a környezetvédelmi szempontoknak megfelelő átalakításával, hanem ezen túlmenően a PDCA-ciklusnak⁸⁷ megfelelően egy

vitása és ellenőrzése érdekében elemzésre és beavatkozások támogatására alkalmas indikátorrendszereket dolgozzanak ki. Ma három különböző mérési módszer létezik: teljesítmény alapú tervezési modellek, életciklus elemzési módszerek, tanúsítvány rendszerek. Ez utóbbi kategóriában, amelyet leggyakrabban alkalmaznak könyvtárakra is, a következők a legismertebbek: az angol fejlesztésű BREEAM (BRE Environmental Assessment Method), az amerikai LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), a német DGNB (Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen), illetve a francia HQE (Haute qualité environnementale). Emellett ismert még Svájcban a Minergie, az Ausztráliában alkalmazott Green Star, illetve Japánban a CASBEE (Comprehensive Assessment System for Built Environment Efficiency).

⁸⁶ Aulisio, George J.: Green libraries are more than just buildings. = *Electronic Green Journal*, 1. (35.) 2013. 1. p. <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z#page-1> (2017. augusztus 30.)

⁸⁷ A PDCA-ciklus egy ismétlődő, négylépéses menedzsment módszer, amelyet a termékek és folyamatok kontrolljára és folyamatos fejlesztésére használnak. PDCA: plan – tervezés, do – cselekvés, check – ellenőrzés, act – beavatkozás.

folyamatos működési gyakorlatot kíván és feltételez. Nem véletlen, hogy úgy véli a szerző, a zöld könyvtár egy soha véget nem érő munka, amely állandó aktivitást vár el a munkatársaktól a fenntarthatósággal kapcsolatban.

De mi legyen akkor a régi épületekkel, amelyek sokszor még műemléki védetség alatt is állnak? A felújítás, az energetikai rendszerek korszerűsítése éppúgy a zöld, környezettudatos épület elérését szolgálja, mint az ilyen elvek mentén épülő új intézmény. Sőt nemcsak a környezettudatos elveknek felel meg mindez, hanem a fenntarthatóság célkitűzéseit is messzemenőig elősegíti, emellett pedig építészeti szempontból is sokszor érdekes kihívások.

A régi épületek zölddé válásának folyamatába és fogalomkörébe többek között az olyan megoldások tartoznak bele, amelyek elsősorban a fogyasztás csökkentésére, a források újbóli felhasználására, valamint az anyagok és termékek újrahasznosítására irányulnak. De idetartoznak azok a tevékenységek is, amelyek a levegő minőségével és annak javításával, a fény- és zajterheléssel, valamint a felhasználók hő- és vizuális komfortérzetével, fizikai kényelmével állnak összefüggésben. Olyan megoldásokra gondolhatunk, mint a számítógépek energiakímélő használata, a papírok és műanyagok szelektív gyűjtése az újrahasznosítás céljából, a meglévő jelentős energiefelhasználó izzók energiatakarékosra cserélése, a fűtési és hűtési rendszer energiakímélő használata és rendszeres karbantartása, a környezetkímélő tisztító- és takarítószer használata, az épület környezetében őshonos, a helyi klímához alkalmazkodó növények ültetése, a fűvesítés helyett a mulcsozás vagy helyi talajtakarók felhasználása, valamint sziklakertek létesítése, az esővíz összegyűjtése és a könyvtár működésében való felhasználása (például öntözés), az épület környezetében kerékpártárolók létesítése, illetve környezetbarát termékek vásárlása.

A fenntarthatóság szempontjából érdemes azt is mérlegelni – és ez a régi épületek mellett szól –, hogy a korábbi század(ok) építészeti megoldásai sokkal tartósabbnak bizonyulnak, és sokszor már eleve megfelelő energiahatékonysággal rendelkeznek. Adott helyeken a klímához igazodó megfelelő falvastagság, a természetes fény tetőablakokkal vagy ablaksorokkal történő legnagyobb mértékű kiaknázása (például ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár) vagy a természetes légcsere biztosítása mind olyan megoldások, amelyek ma is elvárt követelmények egy zöld, energiatakarékos könyvtárépülettel szemben.

Az épület fontosságát jelzi, hogy a 2012-es helsinkiben zajló konferencia ugyancsak az épületet helyezte középpontba, ugyanakkor azonban a működés és a szolgáltatás is alapvető fontosságot nyert, és bekerült a zöld könyvtárról szóló diskurzus elemei közé. Leila Sonkkannen előadásában, mely egy finnországi felmérésről szólt, a finn könyvtárak környezetvédelmi tudatosságát mutatta be, amiből kiderült, hogy a zöld épület mellett az alapvető zöld gyakorlatok is ismeretek a könyvtárak számára. Ez utóbbi alatt elsősorban az (erő)források védelmét

és a működési feltételekre való odafigyelést értették, amit a keletkező hulladék, valamint a papírhasználat csökkentésével és újrahasznosításával, az újrahasznosítással, az energiatakarékossággal és a fűtéssel kapcsolatos kérdésekkel hoztak összefüggésbe. Ezeket tekintették a zöld könyvtár alapvető működési jellegzetességeinek. Ugyanakkor a felmérésből kiderült az is, hogy a környezeti menedzsment és politika jórészt ismeretlen volt a finn könyvtárak számára, ami valószínűleg igaz lehetett és lehet a világ könyvtárosi társadalmának nagyobb részére is.

A 2014-es lyoni konferencia a zöld könyvtár egy új, napjainkban erősen megélvő és fejlődő jelentéssíkára, szerepére és jellegzetességére hívta fel a figyelmet, ami a környezettudatos közösség megképződésének előmozdítását és építését, a társadalom környezettudatos gondolkodásának a támogatását szolgálja. Erre azok a könyvtári intézkedések és tevékenységek mutattak rá, amelyek a városi kertészet és kertészkedés, a fenntarthatósági elveket valló és gyakorló közösségek fejlődésének támogatását szolgálták (például szerszámok kölcsönzése).

Előkerült a zöld könyvtár egy más irányú közösségkovacsoló ereje is az ausztráliai Grove Library bemutatása kapcsán, ami a könyvtárnak egy olyan társadalmi hatására és szerepére hívta fel a figyelmet, ami eddig könyvtárak esetében ritkán vagy alig volt tapasztalható. A Grove könyvtár példájában a helyi társadalmon belül maga a fenntarthatóság és a környezetvédelem iránt elkötelezett, a könyvtár felépülése kapcsán megformálódott közösség fogott össze annak érdekében, hogy a régi könyvtárépület helyén egy új, – ugyan drágább, de – a fenntarthatóság és a környezetvédelem elveit szolgáló könyvtár létesüljön.⁸⁸ Vagyis a könyvtár volt a fenntartható közösség megképződésének és összefogásának a katalizátora és motorja még mielőtt felépült volna, ami a környezettudatos könyvtár közösségépítő ereje mellett a társadalmi hatását és megbecsültségét is mutatja.⁸⁹

A zöld könyvtár – miként a korábbiakban kitértünk rá – a fenntarthatóságon belül jórészt a környezetvédelmi kérdéseket érintette, s bár kapcsolódott, de kevésbé vonatkozott a fenntarthatóság másik két elemére: a gazdasági és társadalmi fejlődésre. Az IFLA konferenciák azonban arra világítottak rá, hogy miként a fenntarthatóság három eleme szorosan összefügg egymással, úgy ezek az elemek magában a zöld könyvtárban és annak gyakorlatában is egyformán jelen vannak, ha nem is mindig egyforma hangsúllyal kerülnek felszínre. Mindezt

⁸⁸ Burn, Debra: The Grove Library as an example: A “green” library in terms of ongoing community engagement, community expectations, information provision and sharing, and partnerships. (Paper presented at: IFLA WLIC 2014 – Lyon – Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge in Session 152 – Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group). 2–3. p. = IFLA honlapja. <http://library.ifla.org/940/1/152-burn-en.pdf> (2017. október 16.)

⁸⁹ Sahavirta, Harri: From Green to Sustainable Libraries – Widening the Concept of Green Library. = Strategien für die Bibliothek als Ort: Festschrift für Petra Hauke. Herausgegeben Umlauf, Konrad – Werner, Klaus Ulrich – Kaufmann, Andrea. De Gruyter Saur, 2016. 128–129. p.

erősíti tovább az a kettős, de azonos funkcióra és szerepkörre utaló szóhasználat is (green library, zöld könyvtár – sustainable library, fenntartható könyvtár), ami leegyszerűsítve az európai és az amerikai gyakorlatot illeti, és amit az ODLIS meghatározása kapcsán láthattunk.

Amikor 2013-ban az Amerikai Könyvtáros Egyesületen (American Library Association – ALA) belül megalakult a Fenntarthatósági Kerekasztal (Sustainability Round Table – SustainRT), akkor ez a csoport egy három nagy E-vel jellemezhető célt tűzött ki maga elé: környezet (Environment), takarékoság/gazdaság (Economy), egyenlőség (Equality). Feladatként pedig egy igazságosabb, egészségesebb és gazdaságilag életképes társadalom támogatását irányozták elő. Mindez azt eredményezte, hogy a zöld könyvtár fogalmába, amely addig jórészt a környezeti kérdésekre vonatkozott, a fenntarthatóságnak a gazdasági és társadalmi elemei is bekerültek, és új jelentéssíkokkal gazdagították a fogalmat.⁹⁰

Manapság a könyvtárak számára a zöld gondolkodás és az ökológiai szemlélet jórészt a fenntartható gondolkodással válik egyenértékűvé, amelyben a környezeti, gazdasági és társadalmi kérdések egyaránt fontos és meghatározó szerepet játszanak. A könyvtár esetében is fontos, hogy az ökológiai fenntarthatóság (az intézmény okozta környezeti terhelés csökkentése) egyensúlyba kerüljön a gazdasági feltételekkel (finanszírozás, költségvetés, munkaerőfejlesztés) és a társadalmi igazságosság kívánalmaival (a tudáshoz és technológiához való egyenlő hozzáférés biztosítása, a megfelelő munkát és tanulást szolgáló egészséges intézményi feltételek megteremtése), s mindez helyt kapjon az intézmény menedzsmentjében és marketing tevékenységében.⁹¹ Erre utalnak azok a fenntartható könyvtárral kapcsolatos környezettudatossággal rokon fogalmak is, amelyek a környezeti terhelésen kívül szociális és gazdasági szempontokat egyaránt érintenek: ökológiai fenntarthatóság, környezetgazdálkodás, környezetgazdaság, a környezetterhelés csökkentése, a környezettudatosság növelése, környezeti kommunikáció.⁹²

⁹⁰ Vö.: Heller, Volker – Fansa, Jonas: Nachhaltigkeit in drei Dimensionen. Ressourcenverantwortung im Fokus der Planung für die neue Zentral- und Landesbibliothek Berlin. = The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 333–344. p.

⁹¹ Aldrich, Rebekkah S. – Benton, Susan – Schaper, Louise – Scherer, Jeffrey A.: Sustainable thinking. Passageway to better buildings, budgets and beyond. = The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 17. p.

⁹² Karioja, Elina – Niemitalo, Jorma: Sustainable libraries. A pilot survey of international delegates attending the IFLA World Library and Information Conference 2012 and comparison with the Finnish national survey. = The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of

Hazai kísérlet

Amikor 2010-ben az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálaton belül megalakult a Zöld könyvtár munkacsoport, első feladatunk az volt, hogy körvonalazzuk s – jórészt a magunk számára is – meghatározzuk és feltérképezzük ennek a hazánkban még új keletű, és egyúttal előttünk is ismeretlen könyvtári jellegnek a sajátosságait és jellemzőit. Az épületből indultunk ki először, de azt is tudtuk és éreztük, hogy a zöld könyvtár nem korlátozódik, nem korlátozható csak erre, és a környezettudatos működési és szolgáltatási gyakorlatok megléte is ugyanolyan fontos tényező. Úgy gondoltuk, hogy a fenntarthatóság és a zöld szemlélet egyaránt vonatkozik az épületre és az épületen kívül az intézmény egészére: a helyre, az állományra, a működésre, a szemléletre és a szolgáltatásra. De éreztük és tudtuk azt is, hogy a zöld könyvtár több mint környezetvédelmi/környezettudatos intézkedéseket alkalmazó intézmény, és a fenntarthatóság többi eleme éppoly fontos szerepet játszik benne. Ugyanakkor pedig, hogy minőséget és minősítést is jelent egyszerre.

Elképzelésünk megfogalmazására kiváló lehetőséget teremtett a világ első zöld gyermekkönyvtárának, a My Tree House-nak a létrejötte Szingapúrban. Az intézmény olyan példákkal szolgált, amelyek lehetővé tették számunkra, hogy a zöld könyvtárat egy olyan négyes kritériumrendszer köré csoportosítva definiáljuk, mely az épületre, az állományra, a működésre és a szolgáltatásra, valamint az oktató–nevelő tevékenységben való részvételre vonatkozik. Egyúttal fontosnak tekintjük ma is a könyvtár kommunikációját, ami arra irányul, hogy a könyvtár ne csak élje és alkalmazza a környezettudatosságot, hanem meg is ismertesse, azaz kommunikálja is a külvilággal mindezt, ami egyrészt az elköteleződését és elkötelezettségét, másrészt pedig a társadalom tudatformálását szolgálja.⁹³

Mindezek alapján ma már azt mondhatjuk, hogy fontos szempont egy zöld könyvtár esetében az újonnan épült vagy a környezettudatos szempontok szerint átalakított zöld épület, a fenntarthatóság és környezettudatosság érvényesülése a működésben és szolgáltatásban, a szemléletformálás, az oktató–nevelő tevékenység, ami egy zöld állomány kialakításától kezdve a különböző rendezvények és programok megtartásáig terjed, valamint mindezek nyomán egy fenntartható közösség és társadalom építése. Ezen tényezők összessége jórészt szoros összefüggésben és kölcsönhatásban áll egymással.

Erre reflektál Harri Sahavirtának a zöld könyvtárakra tett kijelentése: ha ma szeretnénk mindezt jellemezni, akkor a következő három szó lenne a legalkalmasabb: felelősségteljes, elkötelezett (responsible), kölcsönös (respective), visz-

environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Edited by Hauke, Petra – Latimer, Karen – Werner, Klaus Ulrich. München, Boston, De Gruyter Saur. 2013. 139–140. p.

⁹³ Brém Zsuzsanna – Dubniczky Zsolt: XXI. század: környezetbarát fenntarthatóság a könyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 11–12. sz. 407–408. p.

szaható (reactive).⁹⁴ Felelősségteljes és elkötelezett a fenntarthatóság és a környezetvédelem iránt, kölcsönös és visszaható abból a szempontból, hogy maga a könyvtár egy olyan környezettudatos társadalom létrejöttét segíti elő, amely később visszahat – igényei és szemlélete által – magára a könyvtárra és annak további fejlődésére. Ezt a kölcsönösséget, mely a könyvtárak létében már kódoltan benne van, érintette Winston Churchill angol politikus is, aki egyik beszédében az épületekkel kapcsolatosan úgy fogalmazott: „Először mi formáljuk az épületeinket, azután azok formálnak minket.”⁹⁵ A kijelentése, valamint a fent vázolt gondolatok egyrészt ösztönző erőt jelenthetnek, másrészt felelősségteljes gondolkodást és szemléletet várnak el a könyvtárosoktól és felhasználoktól, mindnyájunktól.

Rezümé

Az utóbbi húsz-huszonöt esztendőben a könyvtárakat ért kihívások közül az egyik a számítógépes technológia, az elektronizáció megjelenése volt, a másik a környezettudatosság és a fenntarthatóság irányából érkezett. Azok a könyvtárak, amelyek ez utóbbinak próbálnak megfelelni, és működésükbe, szolgáltatásaikba a környezettudatos zöld elemeket és gyakorlatokat is beépítik, zöld könyvtárnak nevezik, nevezhetik magukat. Ehhez azonban – hogy ez valóban példaértékűvé váljon – több feltételnek kell megfelelni, amelyek együttese a zöld könyvtár fogalmát alkotja.

A zöld könyvtár gondolata az 1990-es évekre nyúlik vissza, az intézménnyel kapcsolatos ismereteink viszont a 2000-es évektől kezdődően bővülnek folyamatosan, ami alkalmassá vált arra, hogy a zöld könyvtárral kapcsolatos fogalmat körvonalazni és tisztázni tudjuk. Fontos szempont mindebben maga az új, környezettudatos elvek mentén felépült vagy ugyanezen elvek mentén átalakított, illetve felújított régi könyvtárárpület, valamint a működésbe és a szolgáltatásba a környezettudatos és fenntarthatósági elemek beépülése egyaránt. Emellett kiemelkedő jelentősége van – a könyvtárak társadalmi szerepénél fogva – az intézmény által megnyilvánuló környezettudatos nevelésnek és szemléletformálásnak, illetve ebből eredően annak az új, könyvtárakhoz kapcsolódó szerepkörnek, amely egy környezettudatos közösség és társadalom létrejöttének előmozdítását segíti elő.

Mindennek az elismerésére és ösztönzésére szolgál az IFLA nemzetközi könyvtári szervezet által 2016-ban létrehozott Zöld könyvtár díj, amely a könyvtáraknak a fenntartható fejlődésben megmutatkozó társadalmi szerepét és felelősségét jutalmazza.

⁹⁴ Sahavirta, Harri: From Green to Sustainable Libraries – Widening the Concept of Green Library. = Strategien für die Bibliothek als Ort: Festschrift für Petra Hauke. Herausgegeben Umlauf, Konrad – Werner, Klaus Ulrich – Kaufmann, Andrea. De Gruyter Saur, 2016. 130. p.

⁹⁵ “We shape our buildings, and afterwards, our buildings shape us.” – Winston Churchill 1944. október 28-i beszédéből. = Learning Architecture. <https://architectureintlprogram.wordpress.com/2011/05/18/%E2%80%9Cwe-shape-our-buildings-and-afterwards-our-buildings-shape-us-%E2%80%9D> (2017. október 4.)

A külföldi példák mellett a magyarországi zöld könyvtári kezdeményezések arról tanúskodnak, hogy a hazai intézmények is elindultak a környezettudatosság irányába, és remélhetjük, hogy a kezdeti lépések nem torpannak meg, és további jó és hasznos gyakorlatok megjelenéséhez vezetnek.

The next generation of libraries is the green library

In the past twenty–twenty-five years libraries have faced one of challenges was the appearance and introduction of computer technology and the process of computerization while the other one was the attitude of environmentalism and sustainability. The libraries that try to meet the requirements of the latter one and to incorporate the environmentally conscious elements and practices into their operation and services can be called green libraries. However, to set a precedent they have to fulfill several requirements that together constitute a green library.

The idea of the green library goes back into the 1990s, however, our knowledge related to the institution has been continuously expanding since the 2000s making it possible to exactly define the theory related to the green library. The main issue is the old library building renovated and altered on the basis of the new, environmentally focused principles as well as the integration of environmentalist elements and the idea of sustainability into the operation and services of the institution. In addition, owing to the social roles of libraries the environmentally conscious education and the shaping of attitudes represented by the institution are of great importance, as well as the above mentioned new roles of libraries that promote the formation of a green community and society.

To stimulate and acknowledge this, the Green Library Award was created by IFLA in 2016 rewarding the social roles and responsibility of libraries in the process of sustainable development.

Besides foreign models, the initiatives of the Hungarian green libraries show that our national institutions go into the direction of environmentalism and we do hope that these tendencies will not stop but result in further useful practices.

DUBNICZKY ZSOLT

könyvtáros

ELTE BTK Történeti Intézet Szekfü Gyula Könyvtára

ORCID: 0000-0001-6089-1253

